بنەڕەتی دەسەڵات و چارەسەری لای ژۆن-ژاک ڕوسۆ.. کاوە جەلال

ڕوسۆ، کوڕی دەوڵەتشاری ژنێڤ، لێ نووسەر و هونەرمەند و فەیلەسوفی فەڕەنسی، زۆر بەقووڵی بەریەککەوتنەکانی کەسی خۆی و دەسەڵات بەهەند وەردەگرێت. خەریکبوونی تیۆریانەی ئەو بەم پرسەوە قۆناغبڕە بە کاریگەیی قووڵەوە لە دەرەوەی فەڕەنساش. ئەمە بەوەدا ڕووندەبێتەوە کە زۆرینەی فەیلەسوفانی هاوچەرخی مەگەر تەنیا ل□ نێو کتێبەکانی مێژووی فەلسەفەدا ناوببرێن، بۆ نموونە ڤۆلتێر، لێ ڕوسۆ تا ئەمڕۆ هەنووکەییە.

ڕوسۆ یەکێکە لە فەیلەسوفانی "تیۆریی مافی سروشتی"، کە ناسراوترین نوێنەرانی بریتین لە تۆماس هۆبس و جۆن لۆک. فەیلەسوف لەم شێوەیەی فەلسەفاندندا تیۆریانە دەسەڵاتدارییەکی ڕەوا بە تێڕوانینی خۆی بنیاتدەنێت، بۆ ئەم مەبەستەش لە پەیوەندییە دەوڵەتییەکانی سەردەمەوە بەرەو پاش دەگەڕێتەوە بۆ نێو ڕەوشێکی سروشتی، واتا بۆ نێو پێکەوەژیانی مرۆڤان پێش دامەزراندنی دەوڵەت، تاکو ئیدی لەم ڕەوشەوە ئەرگومێنتەکانی خۆی بۆ بناغەڕشتنی دەوڵەتێکی ماف هەڵبهێنجێت. بێگومان هەر فەیلەسوفێکیان بەگوێرەی مرۆڤدیدییەکەی خۆی گۆڕان بە ئەنترۆپۆلۆژییەک (مرۆڤناسییەک) دەدات و تێیدا گریمانەی پەیوەندییە بەسروشتی بنیاتنراوەکانی نێوان مرۆڤان دەکات. دیدێکی کورت و پوخت لە هەر یەکەی تیۆرییەکانی هۆبس و لۆک گەرەکە یاریدەمان بدات □ونتر پرسی سوڤەرێنێتی (دەسەڵاتداری) لای ڕوسۆ ببینین.

هۆبس و لۆک، وەک دوو فەیلەسوفی سیستەماتیکی ئینگلیزی، ئەزمونگەران، لێ ئەزمونگەری لای هۆبس پتر واتای سێنسوالیزم (سێنسگەرایی) دەگەیەنێت، واتا ئەم گریمانە دەکات کە سێنسەکان (حەواسەکان) ب□س□□ر مرۆڤاندا سەروەرن و بەمەش دەیانکەن بە بەرژەوەندگەرا. جگە لەوە ئەم دوو فەیلەسوفە "مێژوو" ناناسن، بەڵکو لە سەرەتاوە گریمانەی ڕەوشێکی سەرجەمیانەی سروشتی دەکەن. بە شێوەیەکی دی ببێژین، هزرینی مێژوویی لە فەلسەفاندندا بۆ یەکەم جار لای ژۆن-ژاک ڕوسۆ سەرھەڵدەدات.

هۆبس لەو ڕۆژانەدا دێتە جیهانەوە کە فیلیپی ئیسپانی گەلەکەشتییەکەی خۆی بەناوی "ئەرماندا" بۆ هێرشبردنە سەر لەندەن ئامادەکردبوو و دانیشتوانی ئەو شارە لە ترسدا تۆقیبوون. هۆبس

سەبارەت بە زایینی خۆی دەبێژێت: "دایکم دووانەی هەنایە جیهانەوە: من و ترس". ئەم هەستە خۆییە کە هەبسی کامە دەریدەبڕێت، لە ئەنتڕۆپۆلۆژییەکەیدا وێنەدەداتەوە و مرۆڤ ناودەنێت "گورگ". ئەو لە سەنسگەراییەوە، لە ڕوانگەی بارگاویبوونی سەنسە مرۆڤییەکانەوە بە خواست و بەرژەوەندیی خۆیی، سەرجەم پەیوەندییەکانی نێو ڕەوشی سروشتی ناو دەنێت "دۆخی جەنگی یەک دژ بە یەک"، ئەمەش وەک سەرئەنجامی سروشتی مرۆڤی گورگ. لێرەدا گەرەکە ئاماژە بە ئەوە بدەین کە جەنگ لای ئەو تەنیا واتای شەڕی فیزیکی ناگەیەنێت، بە نموونە کوشتار بە چەکی جیاواز، بەڵکو بوختان، فیتنەیی، ماچ و پاشقول، زەمکردن، تا دەگات بە داگیرکردنی ناڕەوای زەوی و باخی کەسانی دی، یان سامانکۆکردنەوە لەسەر ورگی خەڵک و هتد، مۆرکی ئەم ڕەوشەن. ئاخر مرۆڤ وەک بەرژەوەندگەرا هەر شتێک وەردەگرێت کە بە ئەو شادیبەخش بێت، لە هەر شتێک بە ئەو شادیهێن نەبێت یان بە بەرژەوەندییەکانی نەگونجێت، ڕەتی دەکاتەوە. بێگومان لە ڕەوشی سروشتیدا یاسای ئەرێنیی سروشتی هەن کە بەڵک ڕەوشی جەنگ هێوردەکەنەوە، وەک: سڵاوکردن، بەهاناوەچوون، هەستان لەبەر میوان و هاوشێوەیان، لە پێکڕای ئەم ڕەفتارانە تەنیا بە بەرژەوەندیی خۆیی دەنوێنرێن. بەکورتی: ئەمە ڕەوشێکی هەژار، داماو و دازناوە کە تا سەر مرۆڤان بەرگەی ناگرن. لە حەوسەڵەیاندا نامێنێت. بۆیە زەروورەی پەیمانێکی جڤاکی ناچاریان دەکات هەڵوەست وەربگرن:

"من بەو مەرجە دەستبەرداری مافی خۆم بە هەبوونی هەر شتێک دەبم، کە تۆش دەستبەرداری هەمان مافی خۆت بە هەبوونی هەر شتێک ببیت".

لە ئەم پەیمانە جڤاکییە هێشتا ناتەواوە، بەس نییە بە "هەڵبەستن"ی دەوڵەت. ئاخر تەنیا کاتێک بەرژەوەندییان ڕادەگیرێن و بەمەش پەیمانە جڤاکییەکە وەک دەوڵەت کارایی خۆی وەردەگرێت، گەر سەرجەمی پەیماندەران مافی خۆیان تەسلیمی سوڤەرەنێک (سەروەرێک) بکەن کە دەبێت ڕەها (ئەب-سولوت = لە-جیابوو) بێت، واتا خۆی لە دەرەوەی دەوڵەت ببینێتەوە، ئەوجا بە یاسا و زەبری چەک ژیانی ئاشتەوایی بسەپێنێت، سزای ئەوانە بدات کە پەیوستە و پاداشتی ئەوانە بداتەوە کە شایستەیین.

هەروەها جۆن لۆک ڕەوشێکی سروشتیی سەرجەمیانە دیاری دەکات. لەم ڕەوشەدا مرۆڤان بە یاریدەی ئاوەزی خودابەخش پێکەوە بە ئاشتی دەژین، پێکڕا ئازادن و بە دەستوەژی سروشتی خەریکی ئاڵوگۆڕن (مەڕێک بە فەردەیەک گەنم). لەم ڕەوشەدا هیچ کەس مافی نییە هەبوونی ماف بە هەر شتێک لە هیچ کەس زەوتبکات. موڵکایەتی مافێکی پیرۆزی هەمووانە. وەلێ هەمووان وەک یەک ئاوەزیان بەگەڕناخەن و چوست و چالاک نین کە ئیدی تا ڕادەی شیان زەویی فراوان بە چاندن

بەپیت بکەن. چالاک و ئاوەزمەندەکان بەم مەرکەیان لە باقییەکەی دیکەی نێوەندە جڤاکی-سروشتییەکە جیادەبنەوە. جگە لەوە کرداری بەرزکردنەوەی ڕێژەی بەرهەمهێنان کە تایبەتە بە ئەوان، لە بەرژەوەندیی هەموواندایە، چونکە ئەو ئاوەزمەند و چالاکانە پەرە بە داهاتی گەلەکی دەدەن. بۆیە کە تەمەڵ بێت و زەویی بە چاندن بە نەمێنێتەوە، مافی نییە گلەیی بکات، چونکە کەسی یەکەم بەهێزی ئاوەز و بازووی خۆی تا ڕادەی شیان زەویوزاری فراوانی بەپیتکردووە و زیاد لە پێداویستیی خۆی بەرهەمی خستەتەوە. بەم شێوەیە بە هاتنەئارای جیاوازی موڵکایەتی، بەتایبەتیش بە سەرهەڵدانی پارە وەک دەستوەژی ئاڵوگۆڕ کە نە بۆگەن دەکات و نە دەوەرێت، ڕەوشی سروشتیی پڕ لە ئاشتەوایی وەردەگێڕرێت بە دۆخی جەنگی یەک دژ بە یەک، کە بە تایبەتی زیانی بە دەوڵەمەندەکان دەبێت، چونکە جارێ ئینستانسێک لەگۆڕێ نییە کە مافی موڵکایەتی دیاری بکات و ئاشتەوایی جڤاکی بسەپێنێت. لێرەوە ئیدی پەیمانی جڤاکی پێویست دەبێت و پێکڕا بە ڕێبەریی دەوڵەمەندەکان حکومەتێک پێکدەهێنن، لە نێوەندیشیدا، کەواتە نەک لە دەرەوە وەک لای هۆبس، سوڤەرەن خۆی دەبینێتەوە. سوڤەرەن بە دەنگی زۆرینە دێتە سەر حوکم و هەر بە دەنگی زۆرینە وەک پێویست لادەبرێت. ئەم تیۆرییە دەچێتە نێو دەستووری دەوڵەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکاوە.

ڕوسۆ تیۆرییەکانی "مافی سروشتی"ی پێش خۆی چاک دەناسی. لە ئەم، بە نموونە وەک هۆبس و لۆک، فەیلەسوفێکی ساردوسڕ نەبوو کە تەنیا بە داڕشتنی لۆژیکی، یان بە زمانی هۆبس ببێژین، "بەبێ خشە"، خۆی دەرببڕێت. هۆبس دەیگۆت، فەلسەفە وشک و ناشرینە، مەبەستیشی لەوە بوو کە نابێت لە فەلسەفەدا کەمترین "ڕەوانبێژی" هەبێت. لە ئەمە بە نموونەی ڕوسۆ هاوکات بەر هزری "دەلیکاتێس"ی فەڕەنسی دەکەوین، کە واتای "بەچێژ، بەتام" دەگەیەنێت و لەم پەیوەندییەی هزرینیشدا ئاماژەیەکە بە داڕشتنی جوان کە لە بنەڕەتدا ئەدگاری ئەدەبە. بێگومان گەرەکە ئاماژە بە ئەوە بدەین کە ڕوسۆ خۆیشی نووسەری ئەدەبی و هونەرمەند بوو و ئەم ئەدگارەی لە نووسینەکانیدا وێنەدەداتەوە.

ڕوسۆ لە "دیسکورزی نایەکسانی"دا (1755) گەڕان بە ئەنترۆپۆلۆژییەکەی دەدات. بەم نووسینەی ئەو هزرینی فەلسەفەیی-مێژوویی دێتە نێو فەلسەفەوە بە کاریگەریی قووڵەوە نەک تەنیا لەسەر ئیدیالیزمی ئەڵمانی، بەڵکو لەسەر مارکسیزمیش. ئەنترۆپۆلۆژیی مارکسیزم کتومت ئەنترۆپۆلۆژییەکەی ڕوسۆیە.

ڕوسۆ پەیوەند بە ڕەوشی سروشتییەوە پێشبینیی "ناتورەک"ی، یان زیندەوەرێکی مرۆڤیانەی ئاژەڵئاسا دەکات کە لە نێو خودی سروشتەوە

دەر-چووە بەبێ ئەوەی خاوەنی ئاوەز و زمان یان ڕەوشت بێت. ئەم مرۆڤە تەنانەت خواستی بەکۆمەڵایەتیبوونی نییە، بۆیە پەیوەندیی تەنانەت بە هاوڕەگەزی خۆیەوە نییە، بەڵکو بە خۆی دەژی و تەنیا مشووری ساتارکردنی پێداویستییەکانی دەخوات، پێداویستییەکانیش بریتین لە خواردن و خواردنەوە، نووستن و جووتبوون.

گرنگترین مەرکی مرۆڤ لە ڕەوشی سروشتیدا بریتییە لە ڕەمەکی “خۆخۆشویستن” کە سروشت بە مسۆگەرکردنی خۆهێشتنەوە پێیداوە. ڕەمەکی خۆخۆشویستن بە دیدی ڕۆسۆ سیمایەکی باشی مرۆڤی سروشتە، چونکە بەهۆی ئەو ڕەمەکەوە بەردەوام خەریکی خۆیەتی و لەڕێشەوە دەیبزوێنێت بۆ ئەوەی خۆی وەک تاک بپارێزێت. مرۆڤ بەگومان ترسی لە ئازار و برسێتی هەیە، ئەوە نەک بەهۆی مەرگەوە، چونکە ئاژەڵ هەرگیز نازانێت کەی دەمرێت. مرۆڤ لە ڕووتی بەکۆمەڵایەتیبووندا بە مەئریفەی مەرگ و وەی دەگات.

“بەزەیی” ڕەمەکێکی دیکەی سروشتییە و چە لای مرۆڤ و چە لای ئاژەڵ بەدی دەکرێت، بۆ نموونە لای ئەسپ. بەزەیی “نەویستنی مرۆڤە بە بینینی هاوڕەگەزەکەی لە ئازاردا”، بۆیە خێرا لە تەنگانەدا بەهانایەوە دەچێت، بەمەش بەزەیی دەبێتە هۆی هێشتنەوەی ڕەگەزی مرۆڤ، چونکە سنوورێک بە خۆخۆشویستن دادەنێت و نایەڵێت کاریگەرییەکی نالەباری هەبێت. ڕۆسۆ بەزەیی لە ڕەوشی سروشتیدا بەرانبەر ڕەوشت لە ڕەوشی جڤاکیدا دادەنێت.

“خۆشەویستی” یەکێکە لەو ڕەمەکانە کە بەسەر هەموو بەربەستێکدا زاڵ دەبێت. لە خۆشەویستی دوو جۆرە کە ڕۆسۆ ناویان دەنێت جەستەیی و دەروونی. یەکەمیان ڕەمەکێکی گشتییە کە ڕەگەزێک بە لای ڕەگەزەکەی دی دەبات، دووەمیان مەیلێکە کە ڕەمەکە گشتییەکە بە کەسێکی تایبەتییەوە بەند دەکات. مرۆڤی سروشت بە دیدی ڕۆسۆ تەنیا خۆشەویستیی جەستەیی دەناسێت و دوای بەیەکگەیشتنی ڕەگەزەکان و جووتبوونیان، لە یەکدی دووردەکەونەوە، تەنانەت زارۆک دایکی خۆی جێدەهێڵێت دوای ئەوەی پێویستی پێی نامێنێت. بە پێچەوانەشەوە خۆشەویستیی دەروونی هەستێکە کە لەتەک کولتووردا دێتە ئاراوە، واتا لەتەک ئەو خو و نەریتانەدا کە کۆمەڵێک لەسەریان ڕێکدەکەوێت.

ئەم گۆڕەکە لای ڕۆسۆ جیاوازی لە نێوان دوو قۆناغی ڕەوشی سروشتیدا بکەین: لە ڕەوشی سەرەتایی سروشتیدا نە “من”ی مرۆڤ و نە زمان لەگۆڕێن. لە پەیوەندیی نێوان مرۆڤان و ژینگە، هەروەها کێشەی ساتارکردنی پێداویستییە مرۆڤییەکان، هەندی شێوەیەکی نزیککەوتنەوە لە یەکدی پێویست دەکەن. ئاخر درەختی بەرز هەن و مرۆڤ هەندە ئاسان دەستی بە بەری گرتوویان ناگات، ئاژەڵی دڕندە هەن و بە هەمان خۆراکی ئەو خۆیان دەژێنن، کەواتە ڕوودەکەنە ژیانی

ئەو و ناچاری دەکەن فێری ڕاکردن یان بەرگریکردن ببێت، لەرێشدا چەکی سەرەتاییەکانی بەرد و لکی درەختن. بە خێبوونەوەی ناچارەکیی مرۆڤان کۆمەڵگەلی بچووک دێنەئاراوە کە ئەندامانیان بە خواستی خۆیان لە یەکدی نزیککەوتوونەتەوە، جگە لەوە پێکڕا هاومافن، یەکسانن، ئازادن. هەموو هاوکارییی یەکدی دەکەن تاکو پێداویستییەکانیان ساتار بکەن.
ڕوسۆ لە ڕەوتی داڕشتنی پرۆسەی بەکۆمەڵایەتیبووندا ئێکسکورزێک دەکات بۆ خەریکبوونێکی زمانفەلسەفییەوە لەتەک سەرهەڵدانی زماندا. ئەو بەم فەلسەفەیەی زمان خودای سەردەمەکەی، واتا ئاوەزی ئەزەلی، لەسەر تەختی دەسەڵات دادەگرێت و پێشانی دەدات کە چۆن هەموو تەگەکانی مرۆڤ "هێدی هێدی" لە ڕەوتی بەکۆمەڵایەتیبووندا سەریانهەڵداوە.
یەکەم زمان کە لە ڕەوشی سەرەتایی سروشتیدا پێویستە، بریتییە لە "هاوار" کە ئێمەکییانە بەهۆی مەترسی یان ئازارەوە لە مرۆڤ هەڵدەستێت و مرۆڤ بەو دەنگە داوای یارمەتی لە هاوڕەگەزی دەکات. پاشان لەتەک پەرەسەندنی گرفتەکانی ژیان و لە ڕەوتی بەکۆمەڵایەتیبووندا دەربڕین بە دەنگی جیاواز و گەیەنراو بە بزووتنێکی تایبەتیی لەش (بە ژست) دەوڵەمەند دەکرێت تاکو واتاکە ڕوونتر بکرێتەوە. مرۆڤ سەرەتا بابەتە دیار و بزۆوەکان بە ئاماژە و بابەتەکانی بیستن بە دەنگ ڕوون دەکاتەوە، لە تەنیا بابەتەکانی ئامادە دیاری دەکات، ئەویش نەک هەموو کات، چونکە بابەتەکان بە هاتنی تاریکی دیار نامێنن و چیدی شیاوی بەکارهێنان نابن. بۆیە ئێستا "سەرنج" پتر پێویست دەبێت. سەرەڕای ئەوە جارێ دەستوەژی دەنگ زەحمەتە بەیان بەهۆی ئۆرگانە تورتەکانی زمانەوە، چونکە ڕاهێنانیان پێنەکراوە. لە سەرێکی دیکەوە دەبێت وشەکانیان واتایەکی زۆر فراوانیان هەبووبێت، دەبێت بە یەک وشە ڕستەیەکیان دەربڕی بێت، چونکە جارێ نەیان توانیوە ئاخافتن بەسەر ڕستەی تەگەیەنردا بەش بکەن. مرۆڤ بەدووی ئەمەدا و بە تەقەلایەکی زۆر و درێژخایەن فێر دەبێت، بکەر لە تەواوکەر و ڤەرب لە ناو جیا بکاتەوە، لە ناوەکان جارێ ناوی خۆیی بوون و چاوگیش تاکە فۆرمی ڤەرب بووە. تەگەی ڕاناو زۆر درەنگتر دێتە ئاراوە، چونکە هەموو ڕاناوێک ڕوو دەکاتە واژەیەکی ئەبستراکت، هەروەها چونکە ئەبستراکتکردنەکان چالاکییەکی ناسروشتی و درێژخایەنی هەشمانن. لە ڕەوتی کارابوونی زماندا هەر بابەتێک ناوێکی تایبەتیی لە دەنرێت بەبێ گرنگیدان بە ڕەگەز و جۆرەکان. گەر داربەڕوویەک ناو بنرێت "ب"، ئەوا دەبێت دارگوێزێک ناوبنرێت "پ"، چونکە یەکەم تەگە کە مرۆڤ لە دوو شتەوە چێی دەکات، تەگەی "جیاوازی"یە، ئەمەش کاتێکی

درێژخایەنی تێڕوانینی دەوڵەت، تا ئیدی مرۆق دەزانێت کە داخۆ ئەو دوو شتە لە چیدا جیاوازن یان یەکدەگرنەوە. ئاخر ناولێنانێکی بەم چەشنە ئاسان نییە، چونکە سەرەتا دەبێت مۆرکی بابەتەکان بناسرێت و ئەوجا ئەو لایەنە کە لە یەکیان جیا دەکاتەوە، ئەمانەش پێش پەلەی جیاوازیکردن و ناولێنانن. جگە لەوە تێگەکان لە هۆشی مرۆڤدا ناچەسپێن گەر وشەکان یاریدەدەر نەبن، هۆشیش لە ڕستەدا نەبێت لێیان تێناگات. کەواتە مرۆڤ دەبێت فێری ئاخافتن ببێت، کە “هێدی هێدی” لە تەک بەکۆمەڵایەتیبووندا دێتەدی، بەتایبەتی لە نێو خێزاندا، لێرەش بەتایبەتی لای زارۆک، چونکە ناچارە پێداویستییەکانی بە دایکی ڕابگەیەنێت.

ڕوسۆ دوای ئەم ئێکسکورزە ڕوودەکاتەوە پرۆسەی بەکۆمەڵایەتیبوون. بە تەشەنەی ڕەگەزی مرۆڤ بە نێو جیهاندا گرفتەکانی مرۆڤان پەرەدەسێنن. جۆری زەوییەکان کە ئەوان لەسەریان دەژین و کەژەکانی ساڵ دەبن بەهۆی ڕێکخستنی شێوازی جیای گوزەران. ساڵی نەهات، زستانی درێژخایەن و سارد، هاوینی گەرم و پڕووکێنەر، دەبن بەهۆی سەرهەڵدانی وزەی جیاوازی چالاکی لە نێو مرۆڤاندا. مرۆڤان لە کەناری دەریا و ڕوبارەکاندا قولاپ دروست دەکەن و دەبن بە ماسیگر و ماسیخۆر؛ لە دارستانەکاندا تیروکەوان دروست دەکەن و دەبن بە ڕاوچی و شەڕانی؛ لە ناوچە ساردەکاندا دەکەونە بەخێوکردنی ئاژەڵ و بە پێستەکانیان خۆیان دەپۆشن، تا ئیدی جارێک بروسکەیەکی ئاگر هەڵگیرسێنەر ئاگریان پێدەناسێنێت و ئەوانیش بۆ خۆپاراستن لە سەرما بەکاری دەهێنن، پاشان فێری دەستوەژێک دەبن بۆ ئەوەی ئەو توخمە بپارێزن و سەرلەنوێ ئاگر هەڵبگیرسێننەوە. ئەم گۆڕانە نوێیانە دەسەڵات بە مرۆڤان دەدەن مامەڵەیەکی دی لە تەک ئاژەڵاندا بکەن، کە ئیدی پتر بێدار دەبنەوە، ئەوجا فێری “تەڵەنانەوە” و “فێڵ” ی دیکە دەبن، تا لە کۆتاییدا دەبن بە وەستای “بەخێوکردن”.

لە خزانی مرۆڤ بە نێو هزرین لەوەش قووڵتر بۆ دەکات: مرۆڤ بە ڕوانینی بە دەرەوە هاوکات فێر دەبێت لە خۆی بڕوانێت، بەم ڕێیەشەوە میانەیەک لە نێوان خۆی و جیهانی دەرەوەیدا دەهێنێتە گۆڕێ. ئەمە دەسپێکی “نامۆبوون”ی مرۆڤ لە خۆی، چونکە بە ڕوانین لە خۆ یەکانەی مرۆڤ دەپچڕێت – دەبێت بە دوو بەشەوە. سەرەڕای ئەوە ئێستا لە ناخی مرۆڤدا ئارەزووی “نازین” دەپشکوێت و هاوکات خۆی وەک ڕەگەز لە سەرووی ئاژەڵەوە دادەنێت، کە پاشان لێرەوە فەردەبێت لە نێو ڕەگەزەکەی خۆیشیدا جیاوازی بکات. ئاخر تاکی مرۆڤ لە ڕوانینیدا بۆ دەرەوە هاوڕەگەزی خۆیشی دەکەوێتە بەرچاو.

ئەم گۆڕانە زۆر درێژخایەنن و هەنگاوەکان هێواش دەنرێن، لە توانا بە مرۆڤان دەدەن هەنگاوی خێراتر بنێن: تا چەند هۆش پێبگات،

ئەوەندەش بەرهەمەکانی چالاکیی لەشیان کامەتر دەبن. ئێستا چیدی مرۆڤ لەنێو ئەشکەوتدا نانوێت، بەڵکو بە ئامرازی بەردین "خانوو" لە قوڕ و لکی درەخت دروست دەکات. ڕوسۆ ئەم گۆڕانە نوێیە ناو دەنێت "یەکەم شۆڕش (ڕێڤۆلوسیۆن)". مرۆڤان بەهۆی ئەم گۆڕانەوە بەسەر خێزانی جیاوازدا بەش دەبن، سەرەڕای ئەوە بەشداربووانی ئەم کۆمەڵە بچووکانە جارێ لە یەکەتیدا پێکەوە دەژین، چونکە ئازاد و یەکسانن. ئەم ڕەوشەی ئێستا ئەوەیە کە لە مارکسیزمدا ناودەنرێت "کۆمونەی سەرەتایی".

لە ئەم ڕەوشە لەنێو خۆیدا یەکەمین توخمەکانی سەرهەڵدانی نایەکسانیی لەخۆگرتووە، چونکە ئازاترین و جوانترین کەس، دەنگخۆشترین و باشترین سەماکەر و هتد بەزۆریی "دەرکیان" پێدەکرێت"، بەمەش فێری "ناز" و "فیز" دەبن. ئەوجا گەرچی ئەم ڕەوشە هێشتا هەر "لاوەتیی ڕاستینەی مرۆڤایەتییە" و هیچ ناچارییەکی بە تێکچوون لە خۆ نەگرتووە، وەلێ کتوپڕ ڕوداوێک سەرجەم ژیان دەگۆڕێت، هەروەک ببێژین، "کودەتایەک" بەسەر ژیانی ئازادی و یەکسانی و خۆشەویستیدا ڕوودەدات، کە ڕوسۆ بەم شێوەیە دەریدەبڕێت: "یەکەم کەس کە بە بیریدا هات ببێژێت 'ئەم زەوییە هینی منە'، ئەوجا کەسانێکی زۆری ساویلکە باوەڕیان پێکرد، ئەو کەسە دامەزرێنەری ڕاستینەی سیڤیلیزاسیۆنە / ژیارییە".

کەواتە ئاگایی موڵکداری هۆکاری کۆتاییهێنانە بە ڕەوشی "سەرەتایی" سروشتی و دەستپێکردنی قۆناغی دووەمی ئەو ڕەوشە. ئیدی هەرکەس دەیەوێت خاوەندار بێت، بەم پێیەشەوە ئێستا "خۆویستی" جێ بە خۆخۆشویستن لەژ دەکات، تەنانەت سەروەری بەسەریدا وەردەگرێت. ئەم هەستە تەواو نێگەتیڤە، چونکە مرۆڤ بەهۆیەوە گیرۆدەی خۆی دەبێت و هۆش و ئارەزووی تەنیا بە بەرژەوەندییە ماتەریالەکانییەوە خەریک دەبن. خۆویستی دەردە و مرۆڤ بەهۆیەوە لە خۆی وەک بەشێک سروشت نامۆ بووە.

بەکارهێنانی زەوی بۆ کشتیاری و پاشان دابەشاندنی، ڕاستەوخۆ ماف بە خاوەنی دەدات بۆ ئەوەی بەرهەمەکەی بۆ خۆی هەڵبگرێت و پاشان زەوییەکە خۆیشی وەربگرێت. لێرەوە موڵکداریی بەردەوام سەرهەڵدەدات، کە ساڵ بە ساڵ دەگۆڕێت بۆ خاوەندارییی تایبەتی. کشتیاری بە دیدی ڕوسۆ بریتییە لە بناغەی سەرهەڵدانی خاوەنداری و دامەزراندنی حکومەت و دانانی یاسا.

لە ئەنجامی کاری دابەشدا کشتیار و کارکەری مەتال لە یەکدی جیادەبنەوە، هاوکات ناچار دەبن بەرهەمەکانیان لەگەڵ یەکدیدا بگۆڕنەوە. لە ڕادەی جیاوازی پێداویستییە ئابوورییەکان دەبێت بەهۆی سەرهەڵدانی ئاستی جیاوازی بەندبوونی نەویەکی لەنێو سەرجەم

دانیشتواندا، تا لە کۆتایی ئەم گەڕانە بەردەوامەدا موڵکدار و بێموڵک سەرهەڵدەدەن و بەرانبەر یەکدی دەوەستنەوە. موڵکدارەکان پشت بە "مافی سروشتی" دەبەستن، واتا بەو کاتێ کە دەستیان بەسەر یەکەم موڵکدا گرت، لە بێموڵکەکان جەخت لە "مافی بەهێزتران" دەکەن. سەرەڕای ئەوە موڵکدارەکان جارێ ناتوانن مافێک بسەپێنن کە بەو پێیە بێموڵکەکان لە "هەبوونی ماف بە هەر شتێک" بەدەربکرێن. سەرەنجامی ئەم بەدپەیوەندییە بریتییە لە "جەنگی یەک دژ بە یەک" کە بەتایبەتی زیان بە دەوڵەمەندەکان دەگەیەنێت، چونکە لە لایەک لەنێو خۆیاندا یەکگرتوو نین و لە لایەکی دی هێزێکی ئەوتۆیان نییە کە خۆیان و موڵکەکانیان بپارێزێت. ڕوسۆ لێرەشدا بە بەهاتنێکی بلیمەتانە وەرچەرخانەکە ڕووندەکاتەوە: "دەوڵەمەند" پلانێکی "بێڕادە فێڵبازانە" دەچنێت: "پەیمانی جڤاکی". دەوڵەمەند ڕووی دەمی دەکاتە مرۆڤەکانی دەوری:

"با یەک بگرین، تا لاوازان لە چەوساندنەوە بپارێزین و تەمائکاران بەگیربهێنین، تا بە هەر یەکێمان ئەوە مسۆگەر بکەین کە هینی ئەو خۆیەتی؛ با پەیڕەوەکانی ئاشتی و دادپەروەری دابڕێژین، تاکو هەموومان بە پێکەوەژیان ناچار بکەن؛ بە کورتی، لەجیاتی ئەوەی هێزەکانی خۆمان بە تێکشکاندنی خۆمان بخەینە گەڕ، لە دەسەڵاتدارییەکی تاک و بڵنددا یەکیان دەخەین، تاکو بەگوێرەی یاسای دانایانە ڕێبەریمان بکات، ئەندامانی جڤاک بپارێزێت و بەرگرییان لە بکات، دوژمن بشکێنێت و ژیانی گشتی لەنێو بەختیارییەکی نەگۆڕدا مسۆگەر بکات".

بەم شێوەیە هەزارانی لەژمارەنەهاتوو بە پەیمانێک ناچاردەکرێن کە بەتایبەتی زیان بە خۆیان دەگەیەنێت، چونکە ئێستا بە هەمیشە ڕەوایەتی بە نایەکسانیی جڤاکی دەدرێت.

"دیسکورزی نایەکسانی" بە سەرهەڵدانی دەوڵەتی بێدادی دەوڵەمەندەکان کۆتایی پێدێت. ڕوسۆ چەند ساڵێک دوای ئەو نووسینە (1762)، بە نووسینێکی دیکەی تیۆریانە خۆی بە پرسی دەسەڵاتدارییەکی ڕەواوە خەریکدەکات: "پەیمانی جڤاکی".

دەستپێکی ئەم نووسینە ڕستە بەناوبانگەکەیەتی کە دەبێژێت: "مرۆڤ بەئازادی دێتە جیهانەوە، لێ لە گشت لا لە کۆت و زنجیردایە". ئەمە بێگومان بە تێگەیشتن لەم ڕستەیە دەبێت پرسیار و وەڵامەکانی دوای ئەو بخوێنینەوە. ئاخر ڕوسۆ بەدوویدا دەپرسێت: "ئایا چۆن ئەوە هاتۆتە ئاراوە؟"، ئەوجا خۆی وەڵام دەداتەوە: "نازانم"؛ "ئایا چۆن ئەوە چارەسەر دەکرێت؟ باوەڕ دەکەم بتوانم وەڵامی ئەم پرسیارە بدەمەوە". ڕوسۆ بە "پەیمانێکی جڤاکی" وەڵامی کێشەی ئازادیی مرۆڤ

و پێکەوەژیان دەداتەوە، وەلێ وەڵامەکانی گەلێک دژبێژی لە خۆ دەگرن. ئاخر وەک گۆتمان ئەو سیستەمگەرا نەبوو و دەرچەیەکی هزرینی لۆگیکی بچەسپێنێت.

ئازادی پرسی ڕوسۆیە. لە ئازادی هەردەم دەشێت وەک هەقیقەتێکی ناخەکییانەی مرۆڤ لەگۆڕێ بێت، واتا جیاوازە لە پابەندی مرۆڤان بە دەسەڵاتدارانەوە، بە ڕەوشە ئابووری و جڤاکییەکانەوە. ئەمەش قووڵترین کێشەی بنیاتنانی دەسەڵاتی سیاسییە.

لای ڕوسۆ بەبێ پێکەوەگرێدانی پەیمانی جڤاکی (دەوڵەت) و ئەخلاق نەشیاوە دەسەڵاتدارییەکی سیاسیی ڕەوا دابمەزرێنرێت، کە ئاشکرایە لەبرییەکە بۆ دەوڵەتی ستەمکاری دەوڵەمەندەکان. ئەم فێڵبازانە دوای تێکچوونی دۆخی ئاشتەوایی و ئاسایشی سروشتی خەڵکیان بۆ خاتری بەرژەوەندیی تایبەتییان فریو دا و لە خۆویستییەوە پەیمانێکی جڤاکییان بەسەردا زیتکردنەوە، وەک ستەمکار بەسەریانەوە زیتبوونەوە. ڕوسۆ بە پێچەوانەوە پەیمانێکی جڤاکیی دەوڵەت کە “لە نێویدا هەرکەس، کاتێک لەتەک هەمووانـدا یەکی گرتووە، تەنیا گوێڕایەڵی خۆی بێت” و هاوکات وەک “ئەندام” هەمەکییانە (تەتال) لەتەک جڤاکدا یەکبگرێتەوە. لێرەدا واژەی “هەرکەس” ئاشکرای دەکات کە ئەو مەرجە بەبێ جیاوازی چواندنی بۆ سەرجەم پەیمانبەستووان هەیە، کەواتە هیچ کەس بۆی نییە داوا بکات ئەو مافانەی بۆ بهێڵرێنەوە کە پێش بەستنی پەیمان هەیبوون، یان گەر تەنانەت کەمترین بڕی لەو مافانەی پێشووی پێبدرێتەوە، پەیمانی جڤاکی هەڵدەوەشێتەوە.

ئەمە لەم پەیمانە جڤاکییەی ڕوسۆدا کۆکردنەوەی مافەکانمان نییە، یان بە شێوەیەکی نەگەتیف ببێژین، گەلێکەمەکەمان نییە، گەڕەلاوژەی سوننەتیمان نییە، بەڵکو بەستنی پەیمانەکمان هەیە لە پرنسیپی چەسپێنراوەوە. ڕوسۆ ئەم پرنسیپە ناو دەنێت “ویستی گشتی” وەک دەرهاویشتەی ویژدان.

پەیمانی جڤاکی فاکتە، سەرهەڵدانێکی سیاسییە، لە ویستی گشتی فاکت نییە، بەڵکو ئاڕاستەییە، بریتییە لە “گەرەک” و فەرمەک دەچەسپێنێت کە لە دوو ڕووەوە کارایی وەردەگرێت: دەبێت لە ناخی هەر تاکێک و هاوکات لە ناخی هەمووانـدا هەبێت. واتا: ویست “گەرەکە” گشتی بێت پەیوەند بە هەر تاکێکی پەیمانبەستووەوە، کەواتە هەمووان بەبێ جیاوازی بگرێتەوە، هەروەها “گەرەکە” ئاڕاستەی سەرجەم، واتا خۆی کرابێت. ئەوجا لەبەر ئەوەی ئێستا ویستێکی ئۆبژەکتیڤییە کە بە مرۆڤ نابێژێت “چی” ئەنجام بدات، بەڵکو فەرمان دەدات کە “چۆن” گەرەکە ئەو بڕیار بدات بۆ ئەوەی خۆی و کردارەکانی چاک بن، ئەوا

بریتییە لە ئۆتۆنۆمی و ئازادی.
ئەمە بۆ تێگەیشتن لە ویستی گشتی وەک ویستی سەرجەم گەرەکە لە پێکهێنانەکی دیکەی جڤاکی بڕوانین کە ڕوسۆ ناوی دەنێت “ویستی هەمووان” وەک کۆی ویستەکان. لێرەدا بەر تێزەکەی تیۆریی گێشتاڵت دەکەوین کە دەبێژێت: “سەرجەم / فۆرم گەورەترە لە کۆی کەرتەکان”. بۆ نموونە فۆرمی خانوویەک کە بەنێو خانووەکەدا “هەڵهاتووە”، گەورەترە لە کۆی کەرتەکانی خانووەکە، وەک بەرد، دەرگە، پەنجەرە و هتد. ئەم فۆرمە سەرجەمییە ئامانجی پەیمانە جڤاکییەکەی ڕوسۆیە، بە پێچەوانەشەوە ویستی هەمووان تەنیا کۆی بەرژەوەندییە جیاکانە، چونکە هەر تاکێک پەیمانەکەی بە مەرجی ڕەچاوکردنی بەرژەوەندییەکانی قبووڵکردووە. ئەمە لەم کێشەیە باشتر تێدەگەین، گەر لە هەڵوێستی ڕوسۆ بەرانبەر پارتی سیاسی و دەستە و تاقمە یەکگرتووەکان بڕوانین. هەموو پارێکی سیاسی دەشێت پەیوەند بە خۆیەوە ویستەکی گشتی، لە پەیوەند بە سەرجەم جڤاکەوە ویستەکی تایبەتیی هەبێت. بۆیە ڕوسۆ داوا دەکات کە نابێت لەنێو دەوڵەتدا پارتی سیاسی هەبێت، چونکە پارت شوێن بەرژەوەندییەکانی خۆی دەکەوێت، بەو ڕێیەشەوە زیان بە دەوڵەت، واتا بە “گەلی یەکگرتوو” دەگەیەنێت. هەروەها جیاوازیکردنی ڕوسۆ لە نێوان “سیتۆیا” و “بەرژوا”دا کلیلێکمان بۆ تێگەیشتن لە پەیمانە جڤاکییەکەی ئەو پێدەدات. ئەوانەی یەکەم پەیمانبەستووان، ئەوانەی دووەم، واتا بەرژواکان، دوای بەرژەوەندیی تایبەتییان، دوای ویستی تایبەتیی خۆیان، دەکەون.

کەواتە ڕوسۆ لەم پەیوەندییەی پەیمانی جڤاکیشدا دەکەوێتەوە بەردەم کێشەی ئەو نامۆبوونەی نێو دۆخی سروشتییانەی جەنگی یەک دژ بە یەک کە لە “دیسکورزی نایەکسانی”دا دایڕشت. بێگومان ئەم کێشەیەی نامۆبوون هەر تاکێک دەگرێتەوە، کەواتە زۆر قووڵتر لە پەیوەندییە نوێ سەرهەڵداوەکانی نێو دەوڵەت بەدەکات (کە لە خوارەوە ڕوونتر دەبێتەوە). سەرەتا ئەمە لە دەوڵەتەکەی ڕوسۆدا کە ناوی دەنێت “ڕێپەوبلیک / کۆمار”، لە لایەک پەیمانبەستووانمان هەن کە بەویژدانانە لە پێناوی بەرژەوەندیی گشتیدا لە ویستی گشتیی خۆیانەوە کردار دەنوێنن، لە لایەکی دی “لە وڵاتدا” کەسان هەن کە گوێ لە دەنگی ویژدان ناگرن، بەڵکو خۆویستیی بێجڵەو وەک بناغەی تێڕوانین و ژیانیان دادەنێن. ئەمە لێرەدا بەڕوونی تیۆریی “سوڤەرەن”ەکەی ڕوسۆ دەبینین. لای هۆبس پەیمانبەستووان سەرجەم مافی خۆیان بە سوڤەرەنێک دەدەن کە لە دەرەوەی قەوارە سیاسییەکەوە، دەوڵەتەوە، بەسەریانەوە حوکم دەکات؛ جۆن لۆک سوڤەرەنێک بە دەنگی

زۆرینە لە نێوەندی قەوارە سیاسییەکەدا بە حوکمڕانی دادەنێت؛ لای ڕۆسۆ بە پێچەوانەوە یەکگرتووان خۆیان بریتین لە سوڤێرێن، کە لەسەر ڕێنومای ویستی گشتی سەرجەمە ویستەکی گشتی پێکدەهێنن، بۆیە ئەم سوڤێرێنە نەشیاوە بەرژەوەندییەکی جیای لە هینی ئەوان خۆیان هەبێت. ئەوجا ئەنجامدانی ویستی گشتی بریتییە لە سوڤێرێنەتی و تەنیا ئەم بۆی هەیە دەوڵەت ڕووەو ئەو ئامانجە بەڕێوەبەرێت کە خودی دەوڵەت لە پێناویدا دامەزراوە: بەختیاریی گشتی. تیۆریی سوڤێرێنی ڕۆسۆ بریتییە لە تیۆریی دێمۆکراتییەکی جەماوەری.
لە چەن پەیمانی جڤاکی بەبێ پرنسیپی ویستی گشتی کارایی وەرناگرێت، بەهەمان شێوە سوڤێرێنەتی ناتوانێت بەبێ بنەڕەتێکی گشتگیر ئامانجەکانی چالاکبوونی خۆی بەدیبهێنێت. ئەم بنەڕەتە بریتییە لە یاسا کە گەرەکە دەوڵەت بەرەو ئامانجی دامەزراندنی ئاڕاستە بدات. لەم ڕوانگەیەوە پەیمانی جڤاکی یان دەوڵەت لای ڕۆسۆ قەوارەیەکی چەسپێنراوی ویستی گشتییە، لە هاوکات پرۆژەیە، واتا لە بزووتندایە ڕووەو بەدیهێنانی بەختیاریی گشتی، ئەمەش وەک نیشانەی ئاشتبوونەوەی، واتا یەکگرتنەوەی مرۆڤ لەتەک خودی خۆیدا – وەک کۆتاییهێنان بە نامۆبوون (کۆمونیزمە یوتۆپییەکەی مارکسیزم).

ڕۆسۆ لەم پەیوەندییەشدا خزاوەتەوە نێو دژبێژییەوە، لێرەشدا بەر کێشەیەکی نامۆبوونی مرۆڤ لە خۆی و سروشت دەکەوین کە لە سەرەوە پێشانمان دا. ڕۆسۆ یاسا وەک بەرجەستەبوونی ویستی گشتی، وەک یاسای سەرجەم “گەل”ی پەیمانبەستوو بە هەمووان دیاری دەکات، لە هاوکات دەبێژێت: گەرچی “گەل” هەردەم چاکەی دەوێت، ئەویش چونکە لە ویستی گشتیی خۆیەوە کردار دەنوێنێت و هاوکات خۆی خستۆتە ژێر ڕکێفی ویستی گشتییەوە وەک ویستی سەرجەم، سەرەڕای ئەوە هەموو کات لە لایەنی خۆیەوە کێشە ئاڵۆزەکان نابینێت و ئەو بڕیارانە ناناسێت کە ویستی گشتی بەڕێوە دەبەن. ئاخر بڕیارەکان ڕۆشن نین، بۆیە پێویستییەک بەرۆکیان دەگرێت: پێویستە ڕێگەی ڕاستی پێشانی گەل بدرێت و کێشە و بڕیارە ئاڵۆزەکانی بۆ ڕوون بکرێنەوە.
لەم ڕوانگەیەوە دەوڵەت پێویستی بە “لێجیسلاتوەر”ە (یاسادانەرە)، واتا بە “مرۆڤێکی شاز” کە خاوەنی “ژیرییەکی نائاسایی” و “دەروونێکی میهرەبان”ە، کە هەموو سۆزەکانی مرۆڤ دەناسێت و لەژێر ڕکێفی هیچ کامیاندا نییە، کە بەختیارییەکی سەربەخۆی لە بەختیاریی گەل هەیە و سەرەڕای ئەوە مشوری بەختیاریی گەل دەخوات. ڕۆسۆ پەیوەند بە لێجیسلاتوەرەوە تەنانەت دەبێژێت: “مرۆڤ پێویستیی بە خودایەکە تاکو یاسای بۆ دابنێت”. لە ئەم داواکارییەی ڕۆسۆ پێویستی بە ڕوونکردنەوەی زیاتر هەیە.

لێجیسلاتوێر یاسادانەر نییە. گەر ئەو دانەری یاسا بێت، ئەوسا یاساکان هینی خۆی دەبن، کەواتە لە نێویاندا ویستی تایبەتیی خۆی بەرجەستە دەکات. لەم ڕوانگەیەوە تێگەی لێجیسلاتوێری ڕوسۆ تەنیا دەستوێژێکی کۆنستروکسیۆنە. ڕوسۆ د□ بێژێت: “لێجیسلاتوێر کۆمار دادەمەزرێنێت، لێ خۆی لە دەستوور بەدوور دەگرێت. پێگەی ئەو ئاستێکی تایبەتی و بەرزترە و هیچ پەیوەندییەکی بە دەسەڵاتداریی مر□ق□و□ نییە”. ئەو تەنیا بەڕێی داناییەکەیەوە ویست و بەختیاریی گەل دەناسێتەوە، هاوکات ئەرکێک لە ئەستۆیدایە کە هاوشێوەی پێگەکەی شازە: ل□ بەرئەوەی گەلی خۆیەکخستوو لە زمانی مۆرالپەروەری و دانایی، واتا لە زمانی یاسادانەر (و فەیلەسوف) تێناگات، هەروەها لەبەر ئەوەی هەموو ئەندامێکی جڤاک تەنیا بەو پلانانە ڕازی دەبێت کە پێی هەڵدەسووڕرێن و تێیاندا سوودی خۆیی دەبینێت، ئەوا ئەرکی سەرەکیی لێجیسلاتوێر بریتییە لە پەروەردە. لێرەدا ئاشکرایە کە گەل دەبێت ئۆتۆرێتیی ئەوی ناساندبێت تاکو ئیدی بتوانێت ئەرکە یەکجار “مەزن و دژوار”کەی بەجێبگەیەنێت کە ڕوسۆ دەیخاتە ئەستۆی: لێجیسلاتوێر دەبێت پێکهاتەی ناخەکیان□ی مر□ق ه□□بگێڕێتەوە و کەسێتییەکی دیکەی پێبدات؛ دەبێت لە مر□ق ه□زە خۆییەکانی بسەنێت و هێزی دیکەی ئەوتۆی پێبدات کە بە ئەو نامۆن و بەبێ یارمەتیی کەسانی دی نازانێت بەکاریان بهن□ت؛ دەبێت فۆرمی هەر ئەندامێک کە لە خۆیدا سەرجەمێکی کامڵ و سەربەخۆیە، بۆ کەرتی سەرجەمێکی گەورەتر وەربگۆڕێت!

ئامانجی ڕوسۆ لەم ئەرکە “مەزن و دژوار”ەی لێجیسلاتوێردا ئەوەیە کە “ئاگایی جڤاک ببێت بە بەرھەمی دەستوور”. ئێمە لەم ڕوانگەیەوە گۆڕانێکی مێژوویی□مان لای ڕوسۆ ھەیە بە ئامانجێکی دیاریکراوەوە: “پەرجوی یاسا” گەرەکە هاوڵاتییان بەو ئازادییە بگەیەنێتەوە کە لە دۆخی سەرەتایی سروشتیدا مۆرکی ئەوان بوو. لێ لەبەر ئەوەی دەشێت ئەو ئەرکە بۆ خودی لێجیسلاتوێر ببێت بە مایەی لێهزرین، یان ببێژین، تەنانەت ببێت بە مایەی سەرئێشە، ئەوا زۆر جار ناچارە لە پێناوی بڕواھێناندا ب□ □اق□ی کێشە زۆر و ئاڵۆزەکان ھانا بۆ ئۆتۆرێتییەکی دیکە بەرێت کە بەبێ زەبر و گفتدان بڕواھێنەر بێت بە مر□ق، واتا ھانا بۆ ئاسمان بەرێت، ھاوشێوەی باوکانی گەلان (موسا، لیکروگ، محم□د) کە ھانایان بۆ ئاسمان بردووە و بانگی خودایەکیان کردووە، ھاوکات دانایی خۆیان وەک پەیامی نێرراوی خودا ڕاگەیاندووە تاکو گەلەکانیان بڕوایان پێبکەن. مەسەلەکە لای ڕوسۆ لەم پەیوەندییەدا ئەوەیە، کە گەر مر□ق یاساکان وەک دەربڕینی ویستی خودایەکی ئەزەلی ببینێت، ئەوسا ناتوانێت لێیان لا بدات،

هاوشێوەی یاساکانی سروشت کە هەرگیز مرۆڤ ناتوانێت وەریانبچەرخێنێت، کەواتە یاساکان هاوشێوەی یاساکانی سروشت وەک زەروورە وەردەگرێت و بە ڕێگری ئازادیی خۆی دایان نانێت.
گەچی سەرجەم دەسەڵات لای گەلی پەیمانبەستووە وەک سوڤەرەن، سەرەڕای ئەوە گەرەکە حکومەتێک بە بەڕێوەبردنی کاروبارە پێویستەکانی کۆمار پەکبهێنرێت. لە پرسی بەڕێوەبەرایەتی لای ڕۆسۆ لاوەکییە، گرنگ ئەوەیە کە سوڤەرەن بەردەوام چالاک بێت: گەرەکە کۆمیتە جیاوازەکانی سەرجەم ناوچەکان لە کۆبوونەوەی بەردەوامی پەیوەستدا بن، گەرەکە “دیمۆکراتییەکی خۆسەری” بریتی بێت لە کۆتواری جڤاک، هاوکات هەر سوڤەرەن خۆی چاودێریی هەر هەنگاوێکی حکومەت بکات تا دەرفەتی نەبێت لە ئەرکی پێدراوی کە خزمەتکاریی سوڤەرەنە، لابدات. ئەرکی حکومەتێکی بەم چەشنە ئەوە نییە کە هەژاران لە دەوڵەمەندان بپارێزێت، بەڵکو ئەوەیە کە ڕێ لە کۆکردنەوەی سامانی زۆر لە هەمووان بگرێت. بەگومان ڕۆسۆ دژی خاوەنداریی تایبەتی نییە، بە پێچەوانەوە بە مافێکی نەشیاوی دەستبەرداریی دادەنێت. گرنگ ئەوەیە کە نابێت لە کۆماردا دەوڵەمەند و هەژار هەبن.

کۆمار دوو زەمینەی ئابووریی پێویستە: کشتیاری کە یەکەم دابینکەری ئاسایشی جڤاکی و ئایندەی کۆمارە، ئەوجا پیشەی دەستی. ڕۆسۆ دژی ئیندوستریی زەبەلاح بوو. ئەمە لێرەشدا سەرلەنوێ ئاماژەیەک بە گەلی پەیمانبەستوو وەردەگرینەوە. کشتیاران سەرجەم پێداویستییە خۆراکییەکانی کۆمار دابین دەکەن، پیشەگەرانی دەستی ئامرازە پێویستەکان بەرهەمدەهێنن. ئەمە لێرە لای ئەو توێژەین کە لە مارکسیزمدا ناودەنرێت “وردە بۆرژوا”. ڕۆسۆ لای ئەمان لە ماڵی خۆیدا بوو. ئاخر پیشەگەرانی دەستی بە داهاتی کەم ڕازی دەبن، هاوکات کار بە کەسانی دیکە دەدەن، واتا بە شاگردەکانیان، بەمەش لە بەرژەوەندیی کۆماردا هەڵوەست وەردەگرن. ڕۆسۆ لە ڕۆمانی “ئەمیل”دا ئامۆژگاریی ئەمیل دەکات کە گەرەکە لە تەمەنی گەنجێتیدا فێری پیشەیەکی دەستی ببێت، چونکە بەو ڕێیەوە ئازاد دەبێت: کەی قسەیەکی ناشرینی پێبگوترێت، هەگبەکەی دەپێچێتەوە و دەڕوات، ئەوجا لەتەک خۆیدا “هەردوو دەستی دەبات”. پیشەگەری دەستی وەک کشتیار نییە کە دەشێت ڕۆژی چەند جار لەسەر زەوییەکەی ڕسوا بکرێت. بەگومان ئاشکرایە لێرەدا ڕۆسۆ لە کشتیارانی نێو ڕەوشی سروشتی دەدوێت نەک نێو ڕەوشی کۆماری.
ئەمە لە سەرەوە بە نموونەی پەرجوی یاسا و ڕۆڵی لێجیسلاتۆر بینیمان کە ڕۆسۆ زۆر ڕیشەییتر لەوەی تەنیا بە پەیمانێکی پراگماتییانەی جڤاکی قایل بێت. ئێستاش بە هەمان شێوە، دوای

دیاریکردنی سوڤەرێنێتی و رۆڵی حکومەت و ئابووریی دەوڵەت، بنەڕەتێکی دیکەی "شوناسی کۆمارەکەی" دەچەسپێنێت کە بەڕاستی شۆڕشگێڕە: کۆمار زەمینەیەکی ڕەوانیی پێویستە، واتا ئاینێک وەک لەبریی بۆ ئاینی کریستیانی. ئاخر هەموو دەوڵەتێک پێویستی بە ئاینە وەک بناغەیەکی شوناسیانەی یەکێتیی دەوڵەت. ڕوسۆ ئەم ئاینە ناو دەنێت "ئاینی هاوڵاتی" کە تەواو جیاوازە لە ئاینی کریستیانی (یان ئاینە ئاسمانییەکانی دی). ئاینی کریستیانی داوای ملکەچی لە مرۆڤان دەکات و ڕێنوما ئاینییەکانی خۆی بەسەریاندا دەسەپێنێت، ئەوانیش دەبێت بێچەندوچوون ڕازی بن پێیان، هەروەها دەبێت ڕێکخراوە دامەزراوەییەکەی قبووڵ بکەن، کەواتا□ □□یان پێنادات وەک هاوڵاتیی ئازاد ئەرکەکانیان گونجاو بە توانستیان ڕابپەڕێنن. "ئاینی هاوڵاتی" بە پێچەوانەوە گەرەکە پاڵهێز بێت بۆ ئەوەی هاوڵاتیان فرمانەکانی خۆیانیان "خۆشبوێت"، ئەمەش بەواتای، گەرەکە ڕێنوماکانی وەک لای کریستیانەکان "دۆگم نەبن"، بەڵکو دەرهاویشتەی "هەستی جڤاک" بن و بەمەش بە هەر هاوڵاتییەکی پەیمانبەستوو ئاشنابن. تەنیا بەڕێی ئەم هەستەی سەرجەم جڤاکەوە دەرفەت دەڕەخسێت بۆ ئەوەی هەر ئەندامێک بتوانێت "هاوڵاتییەکی چاکی دەوڵەت و ژێردەستەیەکی دڵسۆزی یاساکان" بێت. بۆیە گەرەکە بنەماکانی ئاینی هاوڵاتی بە ژمارە کەم بن، هاوکات ڕوون بن و پێویستیان بە ڕاڤەکردن نەبێت. گرنگترینی بنەما پۆزەتیڤەکانی ئیمان بریتین لە: هەبوونی خودایەتییەکی ئاوەزمەند، پیرۆزیی پەیمانی جڤاکی و یاساکان.

بێگومان چۆن لەنێو کۆماردا کەسان و گروپی جیاواز هەن کە دوای ویستی تایبەتیی خۆیان دەکەون، بۆ نموونە "بۆرژواکان" یان تاقمە سیاسییەکان، بە هەمان شێوە مەرج نییە لە پرسی ئاینی هاوڵاتیشدا هەمووان بڕوای پێبهێنن. ڕوسۆ لەم ڕەوشەدا ماف بە سوڤەرێن دەدات ئەو کەسانە لە دەوڵەت بکاتە دەرەوە کە بڕوایان بە ئاینی نوێی کۆمار نەهێناوە، لێ نەک وەک بێئیمان (ئەمە هەڵوێستی کریستیانەکان بوو لەدژی کەسانی دی)، بەڵکو وەک "دوژمنی جڤاک" کە یاساکان و دادپەروەریان خۆشناوێت، یان ژیانیان لەکاتی پێویستدا بۆ فرمانەکانیان بەخت ناکەن. ڕوسۆ هەر لەم پەیوەندییەدا هەڵوێستێکی توند لەدژی ئەو کەسانە وەردەگرێت کە بەرواڵەت، نەک ناخەکییانە، بڕوا بە بنەماکانی ئاینی نوێ دەهێنن و هاوکات تا ڕادەی شیان بە پێچەوانەی ئەوانەوە کردار دەنوێنن. سوڤەرێن گەرەکە سزای مەرگ بەسەر ئەم جۆرە کەسانەدا بسەپێنێت.

گەرچی ڕوسۆ دژبەری شۆڕشی بگۆڕی پەیوەندییە جڤاکییەکان بوو، بەڵکو تەنیا تیۆرییەکی جڤاکی بەداد دادەنێت، سەرەڕای ئەوە لە ڕووی

هزرییەوە ڕوسۆ دەبێت بۆ یەکێک لە ڕێخۆشکەرانی شۆڕشی فەڕەنسی، هاوکات کتێبی "پەیمانی جڤاکی" دەبێت بە ئینجیلی ژاکۆبییەکان و ڕۆبسپیا بەتایبەتی کە تەنانەت لە "ئاینی هاوڵاتی"یەکەی ڕوسۆوە ئاینێکی نوێ بۆ دەوڵەتی فەڕەنسی بنیاتدەنێن و ڕایدەگەیەنن.

داگیرکردنی ڕوناکی له "داگیرکردنی تاریکی" به‌ختیار عه‌لی دا.. محه‌مه‌د ته‌ها حوسێن

دوێنێ له خوێندنه‌وه‌ی ڕۆمانی"داگیرکردنی تاریکی" نوسه‌ری کورد به‌ختیار عه‌لی بوومه‌وه. من هه‌میشه عه‌وداڵی جیاوازی و جیانووسی و ده‌رچوون له تایپه کلاسیکه‌کانی بیرکردنه‌وه و کار و کردارم. له ئیشه‌کانیشمدا پشت به بیرکردنه‌وه‌ی ڕه‌خنه‌یيانه ده‌به‌ستم و بۆ نوسین و به‌رهه‌می ئه‌وانی تریش دێلۆز وته‌نی هه‌میشه زمانی دووه‌م که ڕه‌خنه‌یه به‌کاردێنم. داگیرکردنی تاریکی ڕۆمانێکی جیاوازه هه‌م له ڕووی تیمه‌(بیرۆکه‌ی سه‌ره‌کیی) و خولانه‌وه له ده‌وری ئه‌م تیمه‌یه تا کۆتایی، هه‌میش له ڕووی ئاگایی نووسه‌ر له نه‌پچڕانی خه‌یاڵ و نه‌ترازان و نه‌خلیسکانی بۆ سه‌ر بیرۆکه په‌راوێزیه‌کان که له خۆیدا ئه‌م نه‌خزینه به‌ڵگه‌ی پارێزگاریکردنی نوسه‌ره له‌سه‌ر یه‌کێتی بابه‌ت و مانه‌وه‌ی له خه‌یاڵستانی خۆی و دواتر به‌ستنه‌وه‌ی ئه‌م خه‌یاڵستانه به (شوێن) که جوگرافیایه و ئینجا به زه‌مه‌ن که مێژووی به‌سه‌رهاته جۆراوجۆره‌کانه.

ئیشکردنی جیاواز له‌سه‌ر ئه‌م هه‌موو ڕوداوانه بیرێکی ڕێکخراوی ئۆرگانیزه‌کراوی ده‌وێ هه‌روه‌ك ئالان بادیۆ ده‌ڵێ بۆ چاره‌سه‌رکردنه هزریه‌کانی ئه‌م هه‌مو ناهۆمۆجینیه‌ته. به‌ختیار عه‌لی ئه‌زمونێکی دورودرێژی له نوسین هه‌یه چ له ڕۆمان و شیعر و چ له بواره‌کانی هزری فه‌لسه‌فی و سیاسیی دا، له لایه‌ن نوسه‌ر و که‌سانی تره‌وه گه‌لێك له‌سه‌ر لایه‌نی نوسین و زمانی نوسینه‌که‌ی نوسراوه، من لێره‌دا ته‌نها سوکه ئاماژه‌یه‌ك له ڕووی زمانه‌وه به خودی ناونیشانه‌که و دواتر تیمه‌ی سه‌ره‌کی ڕۆمانه‌که ده‌که‌م که هه‌رهه‌مووی له‌سه‌ر ونبونی زمان و

دواتر دۆزینەوەیەتی.

لە ناونیشان قسەی بەختیار لەسەر تاریکیە، ئەم جۆرە تاریکیەش بە مانا فرۆیدی و دواتر لاکانیەکەی پانتاییەکی لە بن نەهاتووی هەیە لە خود و کیانی تاکەکان و هیچ هێزێك توانای ئەوەی نەبووە تا بنی بنەوەی بچێت و سەرەنجام هەر هەمووی داگیر بکات و بیخاتە ژێر ڕوناکایی ئاگایی و (من) ە هوشیارەکانەوە. هەر بۆیە وا باشتر دەبوو کاك بەختیار زیاتر خۆی بە سکیمای ئەبیستیمۆلۆجی(نەخشەی سیستمی مەعریفیی) کە لە زماندا بەرجەستەیە ماندوو کردبایە، ئەوسا ئەو کەمە هەڵانەش کە تێیکەوتوون نەدەبینران و ڕەمزیەتی وشە و ئایدیەم و چەمکەکانیش وردتر ئامانجەکانیان دەردەخست. هەڵبەتە دڵنیام کە کاك بەختیار بایەخی زمان و دنیای زمان وەك ئەلتەرنەیتیڤێکی لاکانیانەی نەست و کۆنەستی خەڵك دەزانێ و باش لەوە حاڵیە کە زمان دەلالەتێکی وجودیانەی هەیە و پێکهێنەری هۆش و مانا وجودیەکانی ژیانە بۆ تاك و بۆ هەر کۆمەڵگەیەك، جا بۆیە ئەم ڕۆمانە کە لای من جیاوازە و دەرچونیشە لە تایپی لەسەر ڕاهاتووی ئیشەکانی بەختیار زۆر باڵاتر دەردەکەوت گەر هاتبا و بە باڵایی زمان و ڕێساکانی لە دەوری تیمەی زمانی نەتەوەیی کە هەرچی ڕۆمانەکە هەیە لە سەری دامەزراوە خولابایەوە، چون مادامەکێ گرفتی ڕۆمانەکە لە ڕووی میتۆدیەوە ململانێیەکی وجودیانەیە لە نێوان مان و نەمانی زمانێك کە کوردیە لە لایەك و توتالیتاریزمی زمانی تورکیی لە لایەکی تر، دەبوو زمانی نوسینی ڕۆمانەکەش بەقەد فراوانی خەیاڵی بەختیار و پڕۆژە تۆلیرانس(لێبوردە)ییەکەی کە دەربڕی بەیەکەوەژیان و داننانە بە جیاوازیە سروشتی و ئینسانیەکان باڵا بوایە.

داگیرکردنی تاریکی لە خودی تاکەکاندا هەوڵێکی فرۆیدیانەیە بۆ فراوانکردنی ئاگایی و کەمکردنەوەی چەپاو و هەموو ئەو زانیاریانەی تاك لە ژیانی خۆی دەرەقەتیان نەهات یا بۆی نەلوا وەدیانبێنێ، بەڵام لە تێگەیشتنی خەیاڵی بەختیاردا سەراوکەوتنەوەی هەموو ئەو بقە و قەدەغەکراوانەیە کە مێژوویەك لە دەرەوەی ئیرادەی تاکەکان بەرەو تاریکایی خودی تاکەکانی بردوون و لە نوتەکەکانی هەر یەکەیاندا وای خەفەکردوون بە حیسابی پڕۆژەی داگیرکاریی تا ئەبەد ڕوناکایی نابیننەوە. ئەم جۆرە لە موتوربەکاریە لە نێوان تێکستێکی ئەدەبی وەك ڕۆمان و ڕوانینێکی سایکۆلۆژیانە ئاگایی نوسەر هەم لە سایکۆلۆجی و هەم لە سایکۆلینگویستیك بە تایبەت تیۆرە چۆمسکیەکە نیشان دەدا.

بەختیار ژیرانە ویستویەتی ڕاستیەکی تا سنورێکی زۆر غەریزی و سرووشتی کە بە تێپەڕینی کات لە چوارچێوەیەکی کولتووریی و

کۆمەڵایەتی ئاخنراوە(زمان و کولتوری نەتەوە، کۆمەڵگە) بۆ خوێنەر بە جۆرە ئاسایی و نائاساییەکەیەوە!! وەدیاربخات، کە ئیدی شەڕ لەگەڵ یاسا سروشتیەکانی زمان و دیاردە سایکۆنەتەوەییەکان و دەرونکۆمەڵایەتیەکان ناکرێت کە نەتەوەی تورك لە چوارچێوەی کولتووری ڕقەوە بەسەر نەتەوە ژێردەستەکانی خۆیدا دەیسەپێنێ و لەم ئەزمونەوە ڕاستیەکی غەریزی کە لە قوڵایی تاریکستانی نەست و کۆنەستی هەر تاك و نەتەوەیەك حەشارە دەردەخا، ئەویش بێهودەیی سیستمە توتالیتار و ڕەیسیستەکانە کە هەرگیز ئامانجەکانیان نایەنە دی، بەڵکو ئارامی و ئاسودەیی دەرونکۆمەڵایەتی و دواتر سیاسی و کولتووری بەدوادا دێت. خۆ ئەوە لای زانستخوازان ئاشکرایە کە تیۆری مانەوە بۆ بەهێزەی داروین ئەوەندەی لای مرۆڤ پەیوەستە بە بەرهەمهێنانی توانای عەقڵ نیو ئەوەندە پەیوەست نیە بە بەرهەمی هێزی بیۆلۆجیەوە کە تاریق ئاکانسۆ پێیوابوو پیرۆزە.

بەیەکەوەبەستنەوە مێژووییەکەی ڕۆمانی"داگیرکردنی تاریکی" جۆرێك لە شۆڕبونەوەیەکی ئارکیۆلۆژیانەی چینە زەمەنیەکانی پێوە دیارە و بەختیار بونیادگەریانە دەسەڵاتی وێرانسازیی کە غەریزەی شەڕانگێزی دەوڵەتی تورك نمایندەیەتی هەڵدەوەشێنێتەوە و دیاردەناسیانەش دەسەڵاتی بونیاتنانەوە کە لە سەرهەڵدانەوەی (زمانێك، دابێك، نەریتێك) کە لە تاریکاییدا شاردراوەتەوە وەدیاردەخا، چون ئیشەکەی بەختیار سەرلەبەری دەرچونە لە تاریکایی و چونە بەرەو ڕوناکیی، ئەم دیاردە هیبۆکراتیە کە دواتر بوو بە بناغەی دیاردەناسیی ئەو ڕاستیەمان فێردەکا کە هەموو دەرکەوتنێك لە تاریکاییەوە بەرەو ڕووناکایی لە قوڵاییەکی غەریزیەوە سەرهەڵدەدات و مرۆڤ لە جینیتیك و سروشتی خۆیدا بۆی ئامادەیە گەر شوبنهاوەر وتەنی ئیرادەی پیادەکردنی ئەم حەز یا غەریزەی هەبێت. ڕێزکردن و توانای لەیەکگرێدانی ڕووداوەکان و ناساندنی هەر ڕووداوێك بە کارەکتەرەکانیەوە و دواتر دیارکردنی بکەر و سازێنەرەکانی هەر ڕووداوێك شارەزاییەکی زۆری لە ڕۆمانوس پێدەوێ کە بەختیار لەم کارەیدا یەکێتیەکی هۆش و گێڕانەوەمان نیشان دەدا کە پێموایە ئەم پێکهاتانە لەگەڵ هیتریش ڕۆمانەکەیان بردووەتە ئاستێکی جیهانیی ئەوتۆ کە هەر لە گێڕانەوەدا قەتیس نیە بەقەد ئەوەی لەم تابلۆ هەمە جۆرە غەمگین و خەمۆکیانەوە ئاماژەگەلێکی حەز و ئارەزوویەکی ژیاندۆستیانە لای مرۆڤگەلێکەوە کە کوردن(وەك سایکۆلۆجیەتی نەتەوە) بۆ دەرەوەی خۆی دەردەخا، هەر ئەمەشە ستراتیجی تێکستەکە بە گشتیی و نیشاندانیەتی بەوەی لەبەرانبەر وێرانسازیدا کە لە ناخی هەر تاکێکدا هەیە غەریزەیەکی بەردەوامی و ژیانسازیی هەیە.

ئەگەرچی بەختیار عەلی لە تەواوی ئەم تێکستە 721 لاپەڕەیدا کە نزیکەی پەنجا ساڵ ئەزموونی کەمالیزمی تێئاخنیوە پڕمان دەکا لە نیگەرانی و دڵەڕاوکێ و خەمۆکی و نائارامیی، بەڵام بە تێگەیشتنی من گەر ئەو لە ستراتیجە فڕۆیدیەکەی بۆی چوبێ کە لە بنچینەدا فڕۆیدیش داروینیی بووە ئەوە لە کۆتایدا هەر گەیشتنە ئامانج مەرجی سەرەکیە، جا چ لە تاریکاییەوە بەرەو ڕوناکیی بچن، یا بە پێچەوانەوە لە ڕوناکیەوە بۆ تاریکایی شۆڕبینەوە. کە دەڵێم فڕۆید داروینی بووە مەبەستم ئەوەیە ئەو بەرهەمهێنێکی ئینسانیانەی هێز و بەهێز بووە و نەك وەك تاریق ئاکانسێ بە هەڵە ملی دابێتە بەر تیۆری مانەوە بۆ بەهێزەی داروین.

بە مانایەکی تر ئەم ڕۆمانە پەرداخێکمان نیشان دەدا نیوەی ئاوی تیایە و نیوەشی بەتاڵە لە ئاو، هەن سەرنجیان لەسەر بەتاڵاییەکەیە و ئەمانە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا زۆرینەن و تەنانەت لە کۆمەڵگەی ڕۆمانەکەشدا هەر زۆرینەن. هەشن سەرنجیان لەسەر بەشەکەی ترە کە ئاوە و ئەمانەش بە ئومێد و گەشبینەکانن و بێگومان هەم لە کۆمەڵگەی خۆمان بە گشتی و لە کۆمەڵگەی ڕۆمانەکەی بەختیاردا کەمینەن. ئەوەی من تا ئێستا تێیگەیشتبم بەختیار لە نائومێدیەوە بەرەو ئومێد دەچێ کە لە ڕووی پۆزێتیف سایکۆلۆجیەوە یا لە ڕووی سایکۆوجودیەوە تا ئاست و ماوەیەکی زۆر نیگەرانی بەرهەمدێنێ، بەڵام دەرچوون لە دەرونێکی ڕوناکەوە بەرەو تاریکستانی خود سەرەنجام هەر دەمانگەیەنێتە ئاسۆیەکی پۆزێتیف دوای ئەوەی سەرەتا تین و تاقەتێکی زۆرمان لێ زەوت دەکا، کەچی ئەگەر تا بکرێ ڕوبەری ڕوناکی فراوان بکەین سەرەنجام بەشێوەیەکی ئاسایی ڕوبەرەکانی تاریکایی کەمدەبنەوە. ئەم ڕوانینە بەسەر ڕۆمان و تێکستە هزریەکانیشدا جێبەجێ دەبێ، جا بۆیە ئەگەر بەختیار لە پێشدا ئەم توانا هزری و ئەدەبی و خەیاڵیە فراوانەی خۆی لە پڕۆژەی ڕوناککردنەوەی بینیندا خەرج کردبا و لەوێوە تیشکی زیاتری خستبایە سەر نوتەك و نێگەتیڤەکان خوێنەری زیاتر شەیدای مانەوە لە فەزای ڕۆمانەکانی دەکرد و لە کۆتاییشدا چون ئیشەکەی ئەو لە بنچینەدا لە چوارچێوەی تۆلیرانس(لێبوردەیی)یە خوێنەر لەگەڵ تەواوبونی ڕۆمانەکە کۆتاییش بە ڕق و توڕەییەکانی دەهات.

لەم ڕۆمانە جوانەی بەختیاردا جێگەی ئەوە دەبۆوە گەر چەند دیمەن و دیاردە و ڕوداوێکی ئومێدبەخش و شادیهێنیشی تیابایە، چون مادامەکێ ململانێ و ڕوبەڕوبونەوە بەردەوامە چێژ لەم هەڵبەز و دابەزانەی ژیانیش هەر هەن، ئەم ڕایە زۆر سایکۆوجودیانەیە و مرۆڤی چالاك هەر

بەتەنها لەسەر مردن نادوێ بەقەد ئەوەی قسەی لەسەر ژیانیش بەهەمان شێوە و قەبارە هەیە و دنیایەك بابەتی خۆشەویستیش لە هەناوی وجودەوە هەڵدەقوڵێن و پڕیشیەتی لە مەیلی ئازادی و ئومێد بۆخواستنی و ئینجا خودی ڕۆمانی"داگیرکردنی تاریکی" تێکستێکی وجودیە و هەر بۆیەش دەبوایە هەر چەمکی مردن زاڵ نەبوایە، بەڵکو (خۆشەویستی و ئازادی و ژیان)یش بەقەد ئەو ئامادەبونایە.

دەستخۆشی لە کاك بەختیار دەکەم بۆ ئەم ڕۆمانە هەرە جوان و هاوسەنگ و جیهانیەی، ئەگەرچی ماندوو بووم لە خوێندنەوەی بەهۆی ئەم ترس و تۆقین و خوێن و مردنەوە، بەڵام لە کۆتاییدا بەختیار ئەو ڕاستیە دەگەیەنێ کە هەر شەڕێکی لەم جۆرە و هەر جۆرە ڕەگەزپەرستی و خۆگیڤکردنەوەیەکی سەردەستانە کۆتاییەکەی و بگرە بەردەوامیەکەی نائارامی و ناسودەیی ڕەوانی و کۆمەڵایەتی و سیاسیە.

ماندوبونەکەم لە خوێندنەوەی ئەم تێکستە بە فیڕۆ نەچوو، چون بەختیار زۆر هوشیارانە بابەتێکی ئینسانی گەورەی خستۆتە نێو تێکستێکی ئەدەبی باڵای ئەوتۆ کە پڕیەتی لە فیگۆری مانادار هەر هەمویان لە وێنەیەکی جەشتەڵتیانەی گەورەتردا سەردەمێکمان لە تابلۆیەکی وجودیدا بۆ دەنەخشێنن.

محەمەد تەها حوسێن

ڕۆمانی(جیهانی سەدام حوسێن).. شەماڵ بارەوانی

یەکەم چاپی لە دوو توی□ □□مانێکی قەبارە مەزنی٤١٤لاپەڕەیی لە٢٠٠٣/٤/١٤، لێ بڵاو بووەوە، نوسەرەکەی لەژێر ناوی خوازراوی(مەهدی حەیدەر)ئەو ڕۆمانەی لەچاپداوەوناوی ڕاستەقینەی خۆی نەنووسیوەو تائێستا ناسنامەی ڕاستەقینەی ڕۆمانەکە ئاشکرانەبووە بەشێک پێیان وایە عەبدولڕەحمان مونیف، یاخود فوئاد تکرلی لەوەدەچێ نووسەرەکەی بێت ،بەڵام ئەمانە هیچیان پشت ڕاست نەبووەتەوەو کەس نازانێت کێ نووسەری ڕاستەقینەی«جیهانی سەدام

حوسێن»ە.
بەهەرحاڵ هەرکێ بێت ،نوسەرەکەی، گرنگ دەست و قەڵەمی خۆش بێت و شاکارێکی جوان و بەرزی ئەدەبی لەبارەی دیکتاتۆرە گۆ□ بەگۆڕەکەی عیراق پێشەشکردین،
نووسەری ناونادیار لەپشەکی ڕۆمانەکەیەوە لەبارەی ڕۆمانەکەیەوە پێمان دەڵێت«ئەو ڕۆمانە کارێکی مێژوویی نییە، بەڵکوو کارێکە بەرھەمی خەیاڵە، خەیاڵێک واقع بۆم□ بەستی بونیاتنانی خەیاڵێکی هاوشێوەی دنیای عیراقی بەکاردێنیت.. جارانێک ڕێک وەکو عێراق و هەندێک جاریش پێچەوانەیەتی.”
نووسەر بۆماوەی دەساڵ(١٩٩٢-٢٠٠٢)، خەریکی نووسینی ڕۆمانەکە بووە، لەهەردوک وڵاتی نیپال-پیرۆ،
«جیهانی سەدام حوسێن».
ڕۆمانێکە تەنها داهێنراوێکی زادەی خەیاڵێکی ڕوت و گێڕانەوەیەکی سادەو ساکاری کۆمەڵێک چیرۆکی فانتازی و ئەفسانەیی نییە، بەڵکو ڕۆمانێکە، تێکەڵیەکە لەژیانی کەسێنی، مێژوو و خەیاڵ و نووسەر خەیاڵ لەبەرژەوەندی واقع دادەڕێژێتەوەو باس لەحەقیقەتی ژیان دەکات لەوڵاتێک کە پێی دەڵێن عیراق، ڕۆمانێکە ئەگەر نەتوانین بەدیاری کراوی پۆلینی بکەین، بۆ کامە بەش، ئەوە دەتوانین بڵێین داستانێکی مرۆڤانەی ئەدەبی مەزنە، ئەدەبێکە باس لەدیکتاتۆر دەکات و لەشێوەی ڕۆمانەکانی (جەنابی سەرۆک-ی میگێل ئەنخل ئاستۆریاس)و (پایزی پەتریکێک-ی گابرێل گارسیا مارکیز). هەردووک نووسەری ناودارو جیهانی و ئەمریکای لاتین، بە ئەدەبی دیکتاتۆرو لەڕیزی ڕۆمانەمەزنە جیهانیەکان دایبنێین.
«جیهانی سەدام حوسێن».
جیهانێک پڕی لە ڕق و کینە، تیرۆرو تۆڵە،پیلان و کوشتن، فاشیەت و دیکتاتۆریەت، سیخناخ لە ترس و دڵەڕاوکێ، کابوس و فۆبیا. جیهانێک، خاڵی لە مرۆڤایەتی و ویژدان، جیهانێک بێبەش لە سۆزو میهرەبانی، لەهێمنی و جوانی، لەئازادی و عەدالەت و کامەرانی، «جیهانی سەدام حوسێن».
جیهانێک،لێوان لێو لە دۆسیەی نهێنی و هەواڵی ڕۆژنامەوانی و ڕاستی مێژوویی لەبارەی سەرکردەی دیکتاتۆرو تۆتالیتار جەنابی سەدام حوسێنی فاشیست.
نووسەر لەکاتی جەنگی دووومی کەنداو دەسپێدەکات، لەو کاتەی:
١٦/یەنایەری/ ساڵی١٩٩١، ئەمریکا هێرش دەکاتە سەر بەغدا،
لەب□رب□یانی ئەو ڕۆژەدا،سەدامی دیکتاتۆر هێشتا لەپڕمەی خەودایە،لەژێر زەمینی یاریگای تۆپی پێ، ٥کیلۆمەتر لەکۆشکی سەرۆکایەتی دوور، لەوشوێنەی تەنراوەتەوە بە هێزو پاسەوانی

کۆماری، ئینجا باس لەسەردەمی درووستبوونی دەوڵەتی عیراق و سەردەمی پاشایەتی و حومڕانی پاشاکان و کاتی ڕۆخانی سیستەمی پاشایەتی لەعێراق و کۆتایی هەیمەنە و ئینتیدابی بەریتانیەکان لەو وڵاتە دەکات و پاشان ڕێڕەوی ڕووداوەکان درێژدەبێتەوە بۆ دواترو سەردەمی نوری سەعید و عەبدولسەلام عارف و عەبدولکەریم قاسم و ئەحمەد حەسەن بەکرو تا سەردەمی سەدام حوسێنی شۆڤینی.

نووسەر لە«جیهانی سەدام حوسێن»دا. گەشتێکی زەمەنی بە لاپەڕەکان و وێستگەکانی ژیانی دیکتاتۆری کۆچکردوو (سەدام حوسێن) بەخوێنەر دەکات و بە تەواوی لایەنەکانی ژیان و قۆناغەکانی ژیانی ئەو تۆتالیتارو فاشیستەئاشنا ماندەکات، باس لە وێستگە بەوێستگەی ژیانی سەرکردەی دیکتاتۆردەکات، لەژیانی مندا□□ی و لەو کاتەی سەدام تەمەنی پێنج ساڵان دەبێت و لەماڵی خاڵی(خەیرواللا□ تلفاح) دەبێت، لەشاری تکریت، کاتێک ئینگلیزەکان د□خەنەزیندانەوە، ئینجا ژیانی سەدام لەگەڵ (سەبحە)ی دایکی لەگوندی شویش، دزی، کارکردن، خوێندن، هاروهاجی سەدام و ڕاوەدوونان و بەردبارانکردنی لای منا□□انی دێ، دواترچونی سەدام بۆ ماڵی خاڵۆی لە کەرخ، ئینجا چونی بۆ شاری تکریت، بەغدا، هاوڕێیەتی سەدام و هاوڕێ بەعسیە تکریتیەکەی خاڵی عەقید(ئەحمەدحەسەن بەکر)، چیرۆکی پرۆسەی هاوسەرگیری کردنی سەدامی دیکتاتۆر لەگەڵ کچە خاڵەکەی(ساجیدە خەیرواللا□ تلفاح).

پەیوەندیکردنی سەدام بەڕیزەکانی بەعس و وەرگرتنی پۆستی کارو باری ئەمنی لەناوحیزب، ململانێی نێوان شیوعیەکان و بەعسیەکان لەدوای ڕوخانی سیستەمی پاشایەتی و چیرۆکی بریندار بوون و زیندانی کردن و ڕاکردنی سەدامی فاشیست ، لەدوای ه□و□□ی کودەتایەکی شکستخواردووی بەعسیەکان بۆ تیرۆرکردنی(عەبدولکەریم قاسم). ئەمانەو دەیان زانیاری و چیرۆکی ترلەنێو دوو توێی ئەم ڕۆمانەدا هەن، لەبارەی دیکتاتۆری پێشوو(سەدام حوسێن).

«جیهانی سەدام حوسێن».

چیرۆکی ژیانی کەسێکە، کەژیانی سەراپا کودەتاو خوێنڕشتن و تیرۆرکردن بوو، کەسێک زۆر لەتەمەنێکی زووەوە پەیوەندیدەکات بە ڕێکخستنەکانی فاشیسترین حیزبی سەدەی بیستەم(حیزبی بەعس)، ئەو کەسەی لەپێناو حیزبە شۆڤێنیەکەی و مەبدەئەفاشیستیەکانی، ئیتر دەبێت بەمەزنترین دڕندەی عیراق و پاڵەوانی حیزبی بەعس و هەرکاتێک حیزب بیەوێت کەسێک تیرۆربکات، سەدام ڕادەسپێرن بۆ تیرۆرکردنی و ئەرک و ڕۆڵی سەدام لەناوحیزب دەبێت بە پاکتاوکردن و تیرۆرکردنی هەموو ئەوکەسانەی حیزب بەڕەخنەگرو نەیارو ئۆپۆزسیۆن و ڕکابەری خۆی دەزانێت و هەرکاتێک حیزب لەکەسێک توڕەدەبێت و دەیەوێت لەنێوی بەرێت، سەدام لەگەڵ کومەڵەک کەسیتری بەڵتەجی بەعسی بەو ڕۆڵی

لەناوبردن و تەسفیەکردن و کوشتن□ ه□د□ستێت،سەدام بەو جۆرە دەبێت
بە کەسێکی دڵرەق و فاشیست و تەسفیەچی و کودەتاچی و ئیتر بەچەک
هێرشدەکا تە سەر کەژاوەی ئۆتۆمبیلەکانی عەبدولسەلام عارف و شکست
دێنێت و ڕادەکات بۆ میسرو دواتر کودەتا بەسەر هاو□ک□ی (حەسەن
بەکر)دەکات و لەدەسەڵات لایدەبات و دەگات بەهەڕەمی دەسەڵات و
لوتکەی بڕیاردان و بەفیعلی دەبێت بە کەسی یەکەمی وڵات و سەرۆکی
دەوڵەت و مێژووی عیراق هێندەی تر ڕەش و خوێناویتر دەکات و
سیخناخی دەکات لە خوێن و توندو تیژی و پاکتاوکردن و تیرۆرکردن و
بۆ ماوەی ٣٤ساڵ ،بێ وەستان و بێ بڕانەوەو بەزەبری هێزو کوتەک و
ئاگرو ئاسن حوکمی خەڵک دەکات و دەوڵەتێکی پۆلیسی قەمعی
تۆتالیتێری ڕۆدەنێت و هەرچی دەنگێکی ناڕازی و ڕەنگێکی جیاوازو
نا بەعسی بێت، هەمووی دەخنکێنێت و دەسڕێتەوەو وڵات یەکپارچه دەکات
بە بەعسیستان و ئەنفالستان و شۆڤینیستان و لەسایەی حوکمی
بەعسیزمدا ئیتر هەناسەیەک بۆ ئازادی و شوێنێک بۆ کەسی نا بەعسی
نامێنێتەوەو تۆ بە بیرو باوەڕ، بەعسی و فاشی نەبیت،چارەنووست
پاکتاوکردن و تیرۆرکردن و ئەنفال و کیمیابارانکردن و لەناوچون و
نەمانە، یاخود یاخی بوون و ڕووبەڕووبوونەوەو جەنگ و شۆڕشە، یا
ڕاکردن و و□□ات جێ هێشتن و ڕووکردن لەغەریبی و تاراوگەو
هەندەرانە، یان سەرشۆڕی و جاشێتی و کۆیلەیەتی بۆ بەعس و ڕادەست
بوون بە بەعسیەکانە، بەوشێوەیه ژیان لەژێر دەسەڵاتی بەعس
لەعیراقدا زۆر ل□ پێشەخۆی وێرانترو کاوڵتردەبێت، ئەو عیراقەی کە
نووسەر لەبارەیەوەدەڵێت(لەدوای دەرچوونی هەر بەیان نامەیەکی
تازەی بەعس، پیاوەکانی بەعس گەمارۆی مال□□کان دەدەن و کۆمەڵێک
پیاو ون دەبن-دەڕفێندرێن) بەو چەشنە لەسایەی حیزبی بەعس و حوکمی
سەدام حوس□یندا، ئەمن و ئارامی، ئازادی و ژیان، ئاشتی و
خۆشگوزەرانی بەیەکجاری لەوڵات بارگەیان تێکدەنێن و باردەکەن،
یاخود لەپشت چواردیواری بەندیخانەکانی بەعس دەست و پێو دەمیان
دەبەسترێتەوەو بەنددەکرێن، یا لەسەردەستی جەلادەکانی بەعسیزم
لەسێدارەدەدرێن و بۆماوەی سیواچوار ساڵ، خوێنڕشتن و بێ سەروشوێن
کردن و کوشتن و تیرۆرکردن و پاکتاوکردن و ئەنفالکردن و
تەعریبکردن و بە بەعسکردن دەبێت بە سیمای سەرەکی ژیان و
بنەماکانی دەوڵەتی عیراق، لەژێر هەژمونی سێبەری دەسەڵاتی بەعسی
تیرۆرست و تۆقێنەرو دڕندە، لەژێر دەستی سەدامی کورد کوژو مر□ق
کوژی □□گ□ز□پ□رست و لەمۆڕاڵ و مر□ق داچۆڕاو،ئەو عەقڵیەتە شۆڤێنیەی
تەعریبکردن و ئەنفالکردن و کوشتن و تیرۆرکردنەی تائێستایش ،
لەژێرناو بەپاساو بەشێوازو لەناودەمامکیتر بەتایبەتی لەدژی
نەتەوەی کورد درێژەی پێدەدرێت و کۆتایی نەهاتووە و هەرماوە.

..

شەماڵ بارەوانی

وەرزە سەوزەکانی ئەوی□ن/9..
شیعری: ستیڤان شەمزینی

وەرزی نۆیەم

کزە با ساردەکەی ئەم باکوورە
یاری بە تاڵ تاڵی پرچت ئەکرد
رەشەبا بێ ئۆقرەکەی ناو من
جۆلانەی بە بورکانی هەستت ئەکرد
کە لە ئامێزم گرتیت
دڵم وەک تاڤگەیەک کەوتە هاژە
کە لە چاویشم ون بوویت
بە فرمێسکم وت خۆت بگرە و مەبارێ
سبەی دێتەوە ژوان دووبارە

من و تۆ هەر ئەوەندە جیاوازین
من شەرابی سوور دەنۆشم و
تۆ شەرابی سپی
من و تۆ هەر ئەوەندە جیاوازین
تۆ گوڵی سپی باخی سۆزم
بۆ دەکەیتە چەپک و
من گوڵی سووری شیعرت
لە باخچەی هەست بۆ ئەڕنم
من و تۆ هەر ئەوەندە لێک دوورین
هەڵاوی هەناسەت وەک ئۆکسجین
دەڕژێتە نێو سییەکانمەوە

زۆر جادووگەرانە لێت ئەڕوانیم
بۆیە ماچەکانم بوونە پەپولەی شیعر و

لەسەر گوڵەباخی لێوت نیشتنەوە
زۆر رۆمانسیانە لێم ئەڕوانیت
هەنسکەکانت بوون بە قاقای پێکەنین و
رژانە نێو بێ ئۆقرەیی دڵمەوە

لە وێستگەی شەمەندەفەر
هەر لەگەڵ نیگاکردنەکانی تۆدا
چاوی تامەزرۆم لە فرمێسکا نغرۆ ئەبێ
لە وڵاتی وەیشومە و بەفردا
رۆحی شەیدای چاوەڕوانم
لە لەشی ناسکی شیعر دەئاڵێت
وەرە ئەی ئاگری کڵپەسەندوو
سەری بەستووم لە مێژە
تینووی گڕی سووری تۆیە

بریا دەمتوانی میلی کاتژمێر رابگرم
زەمەن لەو بینینەدا بوەستێنم
تا بۆ هەمیشە لە ژوانی تۆدا بمێنمەوە
بریا دەمتوانی هەستی خۆمت پێبڵێم و
پڕ بە هەموو ئاسمان هاوارم بکردایە
خۆشم ئەوێی گوڵە ئەستێرە
بریا دەمتوانی ببمە هەورێک
دڵۆپ دڵۆپ، تنۆک تنۆک
بەسەر ژنێتیتدا بباریمایە

ئەمڕۆ رۆژێکی قەترانییە
لە ئاسمانەوە بێزاریی ئەبارێت
سەیرە من هەر عەشقی تۆم
بەسەردا ئەبارێ!
ئەمشەو شەوێکی شەختەیە
لە هەموو لایەکەوە گڤەی رەشەبایە
سەیرە من هەر شنەبای عەشقی تۆ
بەرەو رووم دێ!

لەودیو پایز و
گەڵاڕێزانی خەندەکانمەوە
بەهاری عەشقت، ئامێزی
بۆ منی شاعیری دڵشکاو کردۆتەوە

لەوديو زەمەنى چەقۆ و
زمانى بڕاوى هاوارە خەمۆكەكانمەوە
بزەيەكى عەشقى تۆ
هەزار شەوى تەنهايى
بۆ ئەبەد بير بردمەوە

ئەو ساتە كابوساوييانەى
بە ديار تەماشاى وێنەيەكى لاويمەوە
پير پير بووم
تۆ بوويتە شەرابێكى جادوويى و
لەگەڵ يەكەم پێكى عەشقت
سەرلەنوێ لە دايك بوومەوە
ئەو كاتە تەمومژاوييانەى
پرسەم بۆ مەرگى لاولاو دانابوو
شينم بۆ فڕينى چۆلەكەى
خۆشنووديم دەگێڕا
تۆ وەك شاخێكى بەفرين
بەسەر عەشقى مندا
هەرەست هێنا

تۆ لە شەوى دەيجورمدا چرايت
لە وشكەساڵيمدا شەستە بارانيت
لە تەنهاييمدا هاوڕێى ئازارەكانيت
لە بێدەنگيمدا هاواريت
لە بێكەسيمدا هەموو كەسيت
لە ئاسمانمدا ئەستێرە گەشەيت
لە زەوى چاوەكانمدا رووباريت
لە خەونمدا واقيعت
لە واقيعمدا خەونێكى جوانيت
لە دڵيشمدا مەجنونترين لەيلايت

هەر بێ سوعبەت/ شیعر. نەوزاد بەندی

ئەڵێم ..
کۆترێکی لای خۆمان ،
هەڵفڕێ بەرەو هەندەران ..
تۆ بڵێی کۆترەکانی ئەوێ ،
پەنجە مۆرێ لێوەرگرن و
لە قوتویەکی ژەنگاوی
قەراغ شارا ، ڕایگرن و ..
هەفتەی حەوت دەنک گەنم و
حەوت قوم ئاو و ..
هەتا پێنج ساڵ ،
لێی یاساغ بکرێ هەڵفڕین ؟

خاڵخاڵۆکەیەکی لای خۆمان ،
لە گیرفانی قاچاخچیەکا ،
گەر ڕێی بکەوێتە ئەڵمانیا ..
تۆ بڵێی بیخەنە کەمپ و ..
پێی بڵێن : تا خاڵەکانت سپی نەبن ،
بۆت نیە باڵت لێک نێیت و ..
بە دوو دڵۆپ چەسپی خێرا ،
باڵەکانی داخەن و
بیکەن بە کیسەڵ ؟

ئەڵێم سەیرە ..
تۆ بڵێی سەرۆکە زۆر و بۆرەکان ،
کە لە سەر فەرشی سوور ئەڕۆن ،
بەعزە جارێ شەرمەزار نەبن بۆ تاوێ ؟
کە لە پەنجەرەی فڕۆکە تایبەتەکان ، ئەبینن ،
هاووڵاتییەکان لە بنی دەریای ئیجەدا ،
لەسەر مێزی قرشەکان بە ڕیز دانراون ؟

ئەڵێم چەند سەیرە ،
ڕۆژێکیان ،
مێشولەیەکی لای خۆمان ،

ڕێی بکەوێتە فنلەندا ..
لەوێ نەهێڵن یەک دڵۆپ خوێن بمژێت و
سێ ژەم مەعکەرۆنەی بەنێ ..!

ئاخر سەیرە ،
شوتیەکی بەشارەتیی ،
ڕێی بکەوێتە لەندەن و ..
لەوێ بە قاش قاشکراویی
جا بە سنووورداشکراویی
بینێرنەوە بۆ ئەستەمبوڵ ..

دووەمین فێستیڤاڵی ساڵانەی مەم و زین بەڕێوە دەچێت

ناوەندی ڕۆشنبیریی مەم و زین لەدرێژەی کار و چاڵاکییە ئەدەبی و ڕۆشنبیرییەکانی، دووەمین فێستیڤاڵی ساڵانەی مەم و زین، بە درووشمی:
“ دا خەلقی نەبێژتن کو ئەکراد
بێ مەعریفەتن بێ ئەسڵ و بنیاد (خانی)
لە هەولێر سازدەکات.
فێستیڤاڵی مەم و زین فێستیڤاڵێکی ساڵانەی ئەدەبییە، کە ناوەندی ڕۆشنبیریی مەم و زین بەڕێوەی دەبات، ل□ پێناو زیاتر برەودان بە کەرتی ڕۆشنبیریی و ئەدەبی لە کوردستان.
وا بڕیارە ٢٠ی ئەم مانگە لە هۆڵی ڕۆشنبیریی لە هەولێر دووەمین فێستیڤاڵی مەم و زین بەڕێوە بچێت.
لە فێستیڤاڵەکەدا پانێڵی (ڕەوشی ئەدەبیات لە کوردستان) پێشکەش دەکرێت، بە ئامادە بوونی لێکۆڵەر و نووسەرانی هەر چوارپارچەی کوردستان. هەروەها لە فێستیڤاڵەکەدا نووسەرێکی دیار و کاریگەری کورد خەڵاتی دووەمین فێستیڤاڵی مەم و زینی پێشکەش دەکرێت .

فیلمی "سپی پێش" کە لە کوردستان وێنەگیراوە بووە نوێنەری ئێران لە ئۆسکاری 2022

مەنسوور جیهانی –

کورتە فیلمی "سپی پێش" لە نووسینی سیناریۆ و دەرهێنانی "ڕەزا فەهیمی" کە لە کوردستان وێنەگیراوە وەکوو فیلمی هەڵبژاردەی بەشی نێونەتەوەیی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی کورتە فیلمی تاران کە ڕووداوی پەسندکراوی ئەکادیمیای ئۆسکارە، نوێنەرایەتی سینەمای کورتە فیلمی ئێران لە نەوەد و چوارەمین خەڵاتی ئۆسکار لە ساڵی 2022 لە ئەستۆی دایە.

کورتە فیلمی “سپی پێش” بەرهەمی “رەزا فەهیمی” کە ساڵی رابردوو خەڵاتی گەورەی بەشی نێونەتەوەیی سی و حەوتەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی کورتە فیلمی تاران بۆ خۆی مسۆگەر کرد، لە کوردستان وێنەگیراوە و کۆمەڵێک لە ستافی پەشەگەیی سینەمای کوردستان لەم بەرهەمەدا بەشدارییان کردووە، بە پێی یاسا و رێکارنامەی ئەکادیمیای ئۆسکار، وەکوو نوێنەری سینەمای کورتە فیلمی ئێران لە نێو کۆی کورتە فیلمەکانی ناسێندراو لە لایەن ئەو فێستیڤاڵانەی کە مەرجەکانی ئەکادیمیای ئۆسکاریان هەیە، ئامادە دەبێت.

بە لەبەر چاو گرتنی دەستنیشان کردنی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی کورتە فیلمی تاران لە پێڕستی فێستیڤاڵەکانی “ئۆسکارکوالیفاید”، ئەم فێستیڤاڵە و فێستیڤاڵەکانی دیکەی ئامادەبوو لەم لیستەدا، بە پێی یاسا و رێساکانی ئۆسکار، دەتوانن لە ماوەی کاتی دیاری کراوی 1ی ئوکتۆبەری هەمان ساڵ تا 30ی سێپتێمبەری ساڵی دواتر، ناوی کورتە فیلمی هەڵبژاردەی هەمان خول لە رووداوەکە بەم ئەکادیمیایە بناسێنن. هەر لەسەر ئەم بنەمایە، کورتە فیلمی “سپی پێش” بەرهەمی “رەزا فەهیمی” کە لە سی و حەوتەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی کورتە فیلمی تاران، خەڵاتی گەورەی بەشی نێونەتەوەیی بەدەستهێنا، لە ئۆسکاری 2022 بەشداری دەکات.

نەوەد و چوارەمین خەڵاتی ئۆسکار لە بەشی کورتە فیلمەکاندا، میوانداری بەرهەم گەلێک دەبێت کە لە رۆژانی یەکی ئوکتۆبەری 2020 تا کۆتایی سێپتێمبەری 2021 لە فێستیڤاڵەکانی پەسندکراوی ئۆسکار لەسەر ئاستی جیهان، هەڵبژێردرێن و بەم ئەکادیمیایە ناسێندرابێتن.

کورتە فیلمی “سپی پێش” کە بە پاڵپشتی ئەنجومەنی سینەمای لاوانی ئێران بەرهەم هێنراوە، پێشتر لە رووداوەکانی گرینگی نێونەتەوەیی وەکوو؛ فێستیڤاڵی “کلەرمۆن فران”ی فەرەنسا، فێستیڤاڵی “شۆرت شۆرتس”ی ژاپۆن (لە فێستیڤاڵەکانی ئۆسکارکوالیفاید)، فێستیڤاڵی “کۆنکورتۆ”ی ئیتاڵیا و چەندین فێستیڤاڵی سینەمایی دیکە بەشداری کردووە.

فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی کورتە فیلمی تاران بە ئامادەبوون لە ریزی پێڕستی فێستیڤاڵەکانی پەسندکراوی ئەکادیمیای ئۆسکار کە بۆ یەکەمین جار لە مێژووی سینەمای ئێراندا هاتۆتە ئاراوە، فیلمی هەڵبژاردەی خەڵاتی گەورەی بەشی نێونەتەوەیی خۆی لە هەر خولێکی فێستیڤاڵەکەدا، هەموو ساڵێک بە ئەکادیمیای ئۆسکار دەناسێنێت.

“سادق مووسەوی” بەڕێوەبەری گشتی ئەنجوومەنی سینەمای لاوانی ئێران بە ئاماژە بەوەی کە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی کورتە فیلمی تاران، لە لایەن ئەنجوومەنی سینەمای لاوانی ئێرانەوە بەڕێوەدەچێت، گوتی: لە قاڕەی ئاسیا وڵاتانێکی دەگمەن لەوانە: ژاپۆن، کۆریای باشوور،

هیندستان، سەنگاپوور، تورکیا و لە باکووری کیشوەری ئەفریقاشدا تەنیا وڵاتی میسر ئەو شانازییەیان هەیە کە فێستیڤاڵەکانی ئۆسکار کوالیفایدیان هەبێت. لە ئێستادا، تەنیا 127 فێستیڤاڵی سینەمایی لە ئاستی دنیادا بوونیان هەیە کە “ئۆسکار کوالیفاید” بن.

مووسەوی لە درێژەی ئەم وتووێژەدا گوتی: لە ئێستادا، زیاتر لە 10 هەزار فێستیڤاڵی باوەڕپێکرا و باوەڕپێنەکرا لە جیهاندا، بەڕێوەدەچن؛ لەم هەمان کاتدا، فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی کورتە فیلمی تاران، پێگەیەکی باشی لە ئاستی جیهاندا هەیە. ئەم ڕووداوە سینەماییە لە لایەنی کۆنی و باوەڕپێکراوییەوە؛ گرینگترین فێستیڤاڵی کورتە فیلم لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دێتە ئەمار.

بەڕێوەبەری گشتی ئەنجوومەنی سینەمای لاوانی ئێران لە کۆتایی قسەکانیدا گوتی: دوای لابردنی ئاستەنگە نێودەوڵەتییەکانی ناردنی پارە، ناونووسی بەلاشی فیلمەکان وەلادەنێردرێت و وەکوو فێستیڤاڵەکانی دیکەی جیهان، ئەمەش خەرجی ناونووسی لە بەشداربووان وەردەگرین و بەم شێوەیە، فێستیڤاڵیش دەتوانێت تەواوی خەرجەکانی خۆی دابینبکات. لە ئێستادا ناونووسی بەرهەمەکان لە فێستیڤاڵی کورتە فیلمی تاران و هەروەها پێشکەش کردنی بەرنامەکانی بە سینەماکارانی کورتە فیلم، بەلاشە.